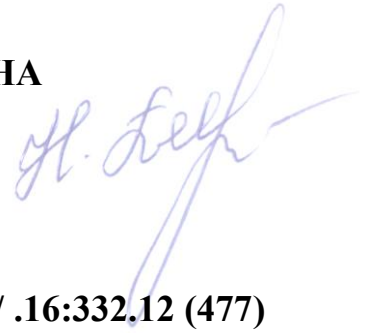

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

ПЕТРЕНКО НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 005.1:631.15 / .16:332.12 (477)

**СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ
АГРАРНОГО СЕКТОРУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ**

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса 2018

Дисертація є рукопис
Робота виконана в Міжнародному університеті бізнесу і права
Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
БІЛОУСОВА Світлана Валентинівна,
Міжнародний університет бізнесу і права,
професор кафедри менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ІРТИЩЕВА Інна Олександрівна,
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова,
завідувач кафедри менеджменту;

доктор економічних наук, професор
ПАПП Василь Васильович,
Мукачівський державний університет,
професор кафедри туризму і рекреації;

доктор економічних наук, професор
ПУЦЕНТЕЙЛО Петро Романович,
Тернопільський національний економічний
університет,
професор кафедри обліку та економіко-правового
забезпечення агропромислового бізнесу.

Захист відбудеться «30» травня 2018 року о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 в Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112.

Автореферат розісланий «27» квітня 2018 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої ради**

Крупіца І.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Трансформаційні процеси в економіці потребують формування нових підходів до процесу управління. Одним з найважливіших напрямів сучасного менеджменту є формування ефективної системи управління економічним розвитком регіонального аграрного сектору. Звідси виникає необхідність у перегляді парадигми стратегічного управління й обумовлює концептуальні зміни способів і процесів менеджменту в аграрній сфері. На сучасному етапі особливої актуальності набувають дослідження, спрямовані на пошук шляхів вдосконалення інформаційного забезпечення й моніторингу стратегічного управління економічним розвитком регіонального аграрного сектору, на розробку багатокритеріальних економічних моделей у стратегічному управленні й механізмів реалізації стратегічних планів.

В Україні стратегічне управління у сфері регіонального розвитку перебуває на етапі розробки і становлення. Системні проблеми розвитку регіонів, відсутність взаємовигідних зв'язків держави та регіонів, застарілість застосовуваних методів державного регулювання розвитку регіонів, порушення економічних зв'язків між регіонами та інші економіко-регіональні питання, що довгий час не знаходили свого вирішення, підготували підґрунтя для пошуку новітніх інноваційних методів управління регіонами з метою надання їм стимулів до активного саморозвитку, раціонального використання наявного потенціалу. Побудова нової економічної форми управління в державі, що надасть усім регіонам України, зокрема органам місцевого самоврядування, значно більше прав і повноважень, призведе до того, що регіони перетворюються в реальні суб'єкти економічних відносин і будуть відігравати все більшу роль в соціально-економічному розвитку суспільства.

Дослідженню питань стратегічного управління економічним розвитком регіонального аграрного сектору присвячені роботи авторів з різних країн світу, серед їх: Ansoff H.I., Meskon M.H., Thompson A.A. and Strickland III, A.J., Glueck W.F., Schendel D.E. and Hatten K.J., Smith G.D., Higgins J.M.

Окремі теоретичні та практичні аспекти стратегічного управління економічним розвитком регіонального аграрного сектору знайшли відображення в роботах вчених Балашов А., Благун І., Василбева О., Галанець В., Герасимчук З., Євчук Л., Іртищева І., Кендюхова О., Комеліна О., Матвеев Є., Оболенський О., Онищенко В., Павлова В. і ряду інших.

Наявність проблем, що вимагають науково-обґрунтованих рішень по стратегічному управлінню економічним розвитком регіонального аграрного сектору, об'єктивну необхідність осмислення комплексного стратегічного аналізу й вироблення відповідних стратегічних рішень визначили вибір теми, мету й завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження є складовою плану науково-дослідних робіт Міжнародного університету бізнесу і права, зокрема по темах «Інноваційний розвиток підприємств консервної галузі в умовах конкуренції» (номер державної реєстрації № 0116U0022610) та «Економічна стратегія інноваційного розвитку

агропромислового комплексу України: трансформація пріоритетів і механізми їх реалізації» (номер державної реєстрації № 0116U0022659). У їх межах автором обґрунтовано теоретико-методологічні засади стратегічного управління економічним розвитком регіонального аграрного сектору; проаналізовано сучасний стан та регіональні особливості функціонування й тенденції економічного розвитку аграрного сектору; здійснено моделювання стратегічного управління та регіональне прогнозування економічного розвитку аграрного сектору; надано пропозиції з підвищення ефективності економічного розвитку регіональної системи стратегічного управління аграрного сектору на перспективу.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних, методологічних та методичних засад стратегічного управління економічним розвитком регіонального аграрного сектору, та вирішення актуальних проблем з метою оптимізації стратегічного управління на основі когнітивних сценаріїв збалансування попиту та пропозиції на аграрному ринку, ймовірного моделювання, що дозволяє регіонам виявляти «точки зростання», оптимізувати галузеві структури економіки, підвищувати якість та ефективність розроблених і впроваджуваних сценаріїв та стратегій розвитку агропромислового виробництва регіону.

Досягнення поставленої мети ґрунтувалося на постановці та вирішенні наступних завдань:

- дослідити еволюцію наукових концепцій стратегічного управління;
- поглибити і конкретизувати понятійний апарат економічної науки, зокрема економічну сутність, зміст, визначити сучасний стан й особливості регіональних соціально-економічних систем як об'єкту стратегічного управління;
- систематизувати регіональні закономірності, принципів регіонального стратегічного управління з урахуванням інноваційних та інвестиційних складових;
- поглибити і конкретизувати методологічні підходи щодо формування цілей і вибору стратегії економічного розвитку регіональних соціально-економічних систем аграрного сектору;
- визначити етапи регіонального стратегічного планування на основі методів стратегічного аналізу і вибору стратегічних альтернатив;
- розкрити методологічні підходи щодо стратегічного планування економічного розвитку регіону;
- здійснити діагностику стану та системно-структурний аналіз формування стратегічного управління економічного розвитку аграрного сектору в розрізі її складових;
- обґрунтувати систему моніторингу регіонального аграрного сектору шляхом застосування інтегрованого програмного середовища;
- розробити сценарно-ймовірнісна модель економічного розвитку регіонального аграрного сектору;
- розробити практичні рекомендації з удосконалення регіональної системи економічного розвитку аграрної сфери на перспективу;

- виявити та обґрунтувати стратегічні пріоритети удосконалення системи управління економічним розвитком аграрного сектору регіону;
- запропонувати концептуальні підходи до формування стратегії розвитку аграрного сектору регіону;
- розкрити методологічні підходи до підвищення ефективності економічного розвитку;
- виявити та обґрунтувати стратегічні альтернативи та сценарії розвитку регіону;
- визначити рівень інноваційного середовища як основи механізму підвищення ефективності економічного розвитку регіону в аграрному секторі;
- розробити практичні рекомендації з удосконалення регіональної системи управління економічним розвитком аграрного сектору.

Об'єктом дослідження є процес стратегічного управління економічним розвитком регіонального аграрного сектору.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні і прикладні аспекти стратегічного управління в їх взаємозв'язку з комплексним економічним розвитком регіонального аграрного сектору.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення регіональних аспектів стратегічного управління. У роботі використано теоретико-методологічну спадщину класиків економічної та аграрної науки, надбань регіональної економіки праці сучасних вітчизняних і зарубіжних учених у галузі економіки національного та сільського господарства.

Теоретико-методологічне підґрунтя дисертаційної роботи визначають наступні методи: абстрактно-логічний – при обґрунтуванні сутності понять і визначень стратегічного управління; історико-логічний – при дослідженні розвитку та удосконалення складових елементів механізму функціонування аграрної сфери; монографічний – для детальної конкретизації наукових засад стратегічного управління; економіко-статистичний – для вивчення, порівняння й оцінки показників економічного розвитку регіонів України; економічний аналіз – для опрацювання масиву статистичних та емпіричних даних з метою оцінки стану й ретроспективного розвитку регіональної аграрної сфери; графічний – для наочної ілюстрації досліджуваних явищ та процесів; економіко-математичного аналізу – для обґрунтування методичних підходів до прогнозування;

У дисертації було використано, програмне забезпечення SAS Enterprise Miner для аналізу часових рядів та data-mining – для визначення додаткових резервів активізації економічного розвитку аграрної сфери; системний та багатовимірний аналіз даних, штучного інтелекту – що дозволяє визначати не лише перспективні можливості розвитку, а й зменшити негативні впливи чинників ризику, зокрема пов'язаних з неефективним державним управлінням і місцевим самоврядуванням, посиленням міжнародної та внутрішньої конкуренції, політичними кризами тощо.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти Української держави, розробки науково-дослідних установ і організацій,

наукова монографічна література з регіональної економіки, наукові статті вітчизняних та іноземних авторів у періодичних виданнях, матеріали наукових конференцій учених-економістів, соціологів, демографів та інших. Матеріали вибіркового обстеження Державної служби статистики України з проблем регіональної аграрної сфери; статистична звітність Державної служби статистики України з питань аграрної сфери, Міністерства аграрної політики та продовольства України, результати особистих досліджень й аналітичні розробки здобувача.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у розробці теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій, спрямованих на вирішення регіональних стратегічних завдань формування та економічного розвитку аграрного сектору, створення організаційно-економічних механізмів управління ним на регіональному рівні. Найбільш важливі результати, отримані в процесі дослідження, і їх наукова новизна полягає в наступному:

вперше:

- розроблено й теоретично обґрунтовано концептуальні підходи до впровадження методики форсайту у систему стратегічного управління розвитком аграрного сектору регіону, що дозволяє передбачити його розвиток в умовах кардинальних змін як на макрорівні, так і на мезорівні, викликаних євроінтеграцією, суспільно-політичними змінами, структурними реформами в економіці та децентралізацію у регіонах;

- запропоновано сценарно-ймовірнісну модель економічного розвитку регіонального аграрного сектору, яка дозволяє визначити пріоритетні напрями на довгострокову перспективу, за потреби скоригувати напрямок розвитку, урахувавши різні сценарії розвитку подій щодо зміни пріоритетів на макрорівні в умовах невизначеностей та ризиків;

- визначено перспективним напрямком удосконалення стратегічного управління розвитком агропродовольчої сфери регіону впровадження комбінованого підходу, ґрунтованого на використанні принципів та методології сценарного планування, форсайту, ймовірнісному моделюванні, це дозволить сконцентрувати зусилля на реалізації регіонального розвитку виходячи із інтересів територіальних громад, але дотримуючись при цьому загальнодержавних пріоритетів;

удосконалено:

- методичні підходи дослідження тенденцій розвитку регіонів у стратегічному управлінні через доповнення методами кластерного аналізу, що дозволяє аналізувати значно більшу кількість факторів, знизивши вплив людського фактору при відборі найбільш значимих з них та оцінювати їх значимість для розвитку сільськогосподарського виробництва;

- методичні підходи щодо прогнозування та планування стратегічного розвитку економіки регіону та окремих її сфер шляхом використання системного підходу та композицій методичних підходів до аналізу та прогнозування розвитку регіональної економіки та її окремих сфер, розглядаючи її як складну та структуровану систему. Використання методики,

що поєднує різні методи аналізу, інтеграції різнотипної інформації, в тому числі такої, що містить пропуски та обробки часових рядів, інтелектуального аналізу даних, когнітивного та сценарного моделювання, багатовимірною аналізу даних, методу аналізу ієрархій, дозволяє визначити найважливіші чинники стратегічного розвитку агропромислового виробництва регіону та спрогнозувати можливі варіанти розвитку подій в умовах ризиків та невизначеностей різних типів, викликаних в тому числі кардинальними структурними зрушеннями;

– методичні підходи до стратегічного управління розвитком аграрного сектору економіки особливість яких полягає в тому, що під час аналізу й оцінювання ситуації на кожному етапі прийняття рішень визначається тип і величина ризиків, а також оцінюються і враховуються ступінь і тип невизначеності для вибору варіанта розвитку ситуації, що дає можливість застосовувати адаптивний підхід при виконанні форсайтних досліджень;

– механізм впровадження інновацій в агробізнес через комплексний підхід до планування та управління економічним розвитком і використання кластеризації як інструмента модернізації стратегічного управління регіонального економічного розвитку аграрного сектору;

набули подальшого розвитку:

– визначення тенденцій та закономірностей розвитку аграрного сектору, які враховують особливості регіональних еколого-економічних умов на основі використання елементів екологістики;

– наукові положення щодо формування специфічної стратегії розвитку для груп регіонів (районів), однотипних за галузевою структурою, виробничою спеціалізацією, рівнем соціально-економічного розвитку, тощо, що дасть змогу розробити типові, уніфіковані рекомендації щодо розробки стратегій соціально-економічного розвитку;

– концептуальні ознаки механізму координації взаємодії учасників стратегічного управління в агропромисловому виробництві на рівні регіону, що дасть можливість узгодити інтереси всіх учасників регіонального аграрного ринку, держави та інвесторів;

– пропозиції щодо формування державної та регіональної політики сталого розвитку за умов поглиблення спеціалізації аграрного сектору регіону, кооперації та кластеризації за урахування потреб конкретної території в умовах децентралізації з використанням систем підтримки прийняття рішень, що реалізують методіку стратегічного управління за принципом «знизу-догори», що покращить якість стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіону та однією з його найважливіших сфер – аграрним сектором.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони створюють базу для вирішення регіональних проблем економічного розвитку та удосконалення стратегічного управління в аграрній сфері, що має велике економічне та соціальне значення для розвитку сільських територій та економіки країни в цілому.

Результати дослідження можуть бути використані науковцями та фахівцями-практиками, що займаються вирішенням соціально-економічних проблем села, при складанні державних, обласних та районних програм зайнятості сільського населення, його професійної орієнтації, підготовки та перепідготовки, при розробці та обґрунтуванні регіональної політики економічного розвитку в аграрному секторі. Наукові результати дослідження, нові теоретико-методологічні та методичні положення щодо економічного розвитку у аграрній сфері на рівні регіонів доцільно використовувати у процесі викладання економічних дисциплін у навчальних закладах, при підготовці навчально-методичної літератури. Окремі положення дисертації увійшли у підготовлений за участю дисертанта навчальних посібників «Логістика АПК» та «Управління проектами» для студентів вищих навчальних закладів.

Результати дисертаційної роботи, висновки та рекомендації, що містяться в роботі, схвалені та використовуються в практичній діяльності Управління агропромислового розвитку Черкаської обласної державної адміністрації (довідка № 06-23/92 від 14.11.2017), Департаменту агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької обласної державної адміністрації (довідка № 04-01-36/1030 від 08.02.2018), Управління агропромислового розвитку Уманської районної державної адміністрації (довідка № 06-32/17 від 16.03.2017), ФГ «Деметра плюс» Жмеринського району Вінницької області (довідка № 26 від 14.06.2017) та ДП ДГ «Христинівське» Христинівського району Черкаської області (довідка № 112 від 02.11.2016).

У навчальному процесі Уманського національного університету садівництва (довідка № 1538/345 від 22.12.2017), Міжнародного університету бізнеса і права (довідка № 635 від 01.12.2017).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є відбиттям власного наукового пошуку автора. Сукупність отриманих наукових результатів і практичних рекомендацій, одержаних у дисертаційній роботі, є особистими розробками і повністю належать автору. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використанні лише ті ідеї, які є результатом особистої роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні результати та положення дисертаційної роботи оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях і семінарах: Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Економіка України: макроекономічні проблеми розвитку» (м. Умань, 8–10 лютого 2010 р.; 6 травня 2015 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економіки та менеджменту: теоретичні і практичні аспекти» (м. Хмельницький, 3–5 червня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Зрівноважений розвиток регіонів в умовах глобалізації» (м. Житомир, 15 – 17 квітня 2010 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Менеджмент XXI століття: проблеми і перспективи» (м. Умань, 7 листопада 2011 р.; 7 листопада 2013 р.; 5–6 листопада 2015 р.; 17 листопада 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної аграрної науки» (м. Умань, 15–16 листопада 2013 р.);

Международной научной конференции «Современные технологии управления» (м. Москва, 14 – 15 июля 2014); X Міжнародній науково-практичній конференції «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин» (м. Умань, 21–22 квітня 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Логістичні аспекти управління зовнішньоекономічною діяльністю» (м. Умань, 17-18 листопада 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні аспекти розвитку фінансових процесів та інноваційних технологій» (м. Київ, 25 – 26 серпня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Моделювання та прогнозування соціально-економічного міжнародного співробітництва» (м. Київ, 1 – 2 вересня 2017 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Економіка, фінанси та управління: оцінка та перспективи розвитку» (м. Полтава, 8 вересня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стабільність національної економіки: проблеми та шляхи забезпечення» (м. Дніпро, 22 – 22 вересня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економічне зростання: Стратегія, напрями і пріоритети» (м. Запоріжжя, 22 – 23 вересня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств» (м. Хмельницький, 29 – 30 вересня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні орієнтири розвитку економіки України» (м. Одеса, 6 – 7 жовтня 2017 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю» (м. Полтава, 26 жовтня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економічні перспективи підприємництва в Україні» (м. Ірпінь, 26 – 27 жовтня 2017 р.);

Публікації. За результатами наукових досліджень опубліковано 60 наукових праць, у тому числі одноосібна монографія, 11 статей у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 17 статей у наукових фахових виданнях; 3 публікації в періодичних наукових виданнях інших держав, зокрема матеріали і тези виступів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Загальний обсяг опублікованого матеріалу, який належить особисто здобувачу, становить 35,50 ум. друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел, включає 75 таблиць та 46 рисунків, 14 додатків на 52 сторінках. Основний зміст дисертаційної роботи становить 451 сторінок комп'ютерного тексту. Список використаних джерел налічує 365 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, розкрито зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, наукову новизну і практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «**Теоретичні засади стратегічного управління економічним розвитком регіонального аграрного сектору**» розкрито еволюцію наукових концепцій стратегічного управління, сутність і поняття регіональних соціально-економічних систем як об'єкту стратегічного управління, систематизовано теоретичні основи формування та регулювання регіонального розвитку аграрного сектору, проаналізовано та узагальнено зарубіжний досвід стратегічного управління регіональним економічним розвитком аграрного сектору.

Встановлено, що нова парадигма управління регіонального аграрного сектору не націлює на усунення виникаючих протиріч на шляху досягнення цілей методом багатокритеріальної оцінки варіантів ефективності використання для цього ресурсів, але розглядає виникаючі протиріччя як можливу умову для розвитку організації на новому рівні. У цьому полягає відмінність нової парадигми управління регіонального аграрного сектору від тої, що має сьогодні загальне визнання.

Нова парадигма управління, заснована на стратегії використання можливостей, не заперечує тієї, яка базується на стратегії подолання проблем. Проте суттєво змінюються акценти їх застосування. Окрім того, вони повинні доповнювати один одного, збагачуючи арсенал менеджменту. Стратегія вирішення проблем доречна до застосування і буває виправдана, коли: починає свою діяльність нова організація, новий бізнес, нова бізнес-лінія (є ситуація початку і бачення мети); регіональний аграрний сектор працює в маломінливому, передбачуваному середовищі; економічні зв'язки між господарюючими суб'єктами стабільні, не піддані стихійним корекціям; організація перебуває в стані ліквідації. Стратегія використання можливостей може бути продуктивнішою в ситуаціях, коли: місією поставлено – домагатися жорстких конкурентних переваг; організація функціонує в системі жорсткої тотальної конкуренції; дуже важливою і, одночасно, розмитою, хиткою, є соціальна складова організації; організація стоїть перед необхідністю переведення ринку на якісно інший рівень.

На основі всебічного вивчення, узагальнення та критичного аналізу наукових джерел доведено, що під парадигмою слід розуміти сукупність теоретичних і методологічних передумов, що визначають конкретні наукові дослідження, які втілюються в науковій практиці на даному етапі. У цьому контексті вона втілює світогляд, тобто спосіб сприйняття навколишнього світу, і виражається в системі припущень і глибоко вкорінених переконань людей. Важливість парадигми управління в масштабах організації полягає у визначенні поведінки співробітників за певних обставин, що дозволяє вирішувати нагальні та поточні проблеми в практичній і дослідницькій роботі. Вона покликана форсувати зміни, що відбуваються в результаті наукової революції.

Науково обґрунтовано, що в умовах сьогодення, коли зміни нові і несподівані, а темпи їх такі, що перевершують здатність організації не тільки передбачити, але й вчасно реагувати на них, усі перераховані вище види управління не здатні забезпечувати успіх. Авторський погляд на управління підприємством має відмінності від класичного менеджменту, що опирається на

ідею попередньої побудови ідеального образу підприємства, закладеного в його місії, філософії та ідеології, системі довгочасних і середньочасових цілей, за якими йде матеріальне втілення цього образу через стратегічне планування. У новій парадигмі управління, де важлива домінанта – рухливість, на нашу думку, не повинна переважати та сторона, яка досить жорстко моделює систему дій щодо досягненню ідеального стану та динаміки підприємства. Уявлення про конкурентну боротьбу в категоріях цілей, завдань і програм організації мало конструктивне, тому що вона (організація) постійно занурена в малопередбачуване або неочікуване зовнішнє середовище (рис. 1).

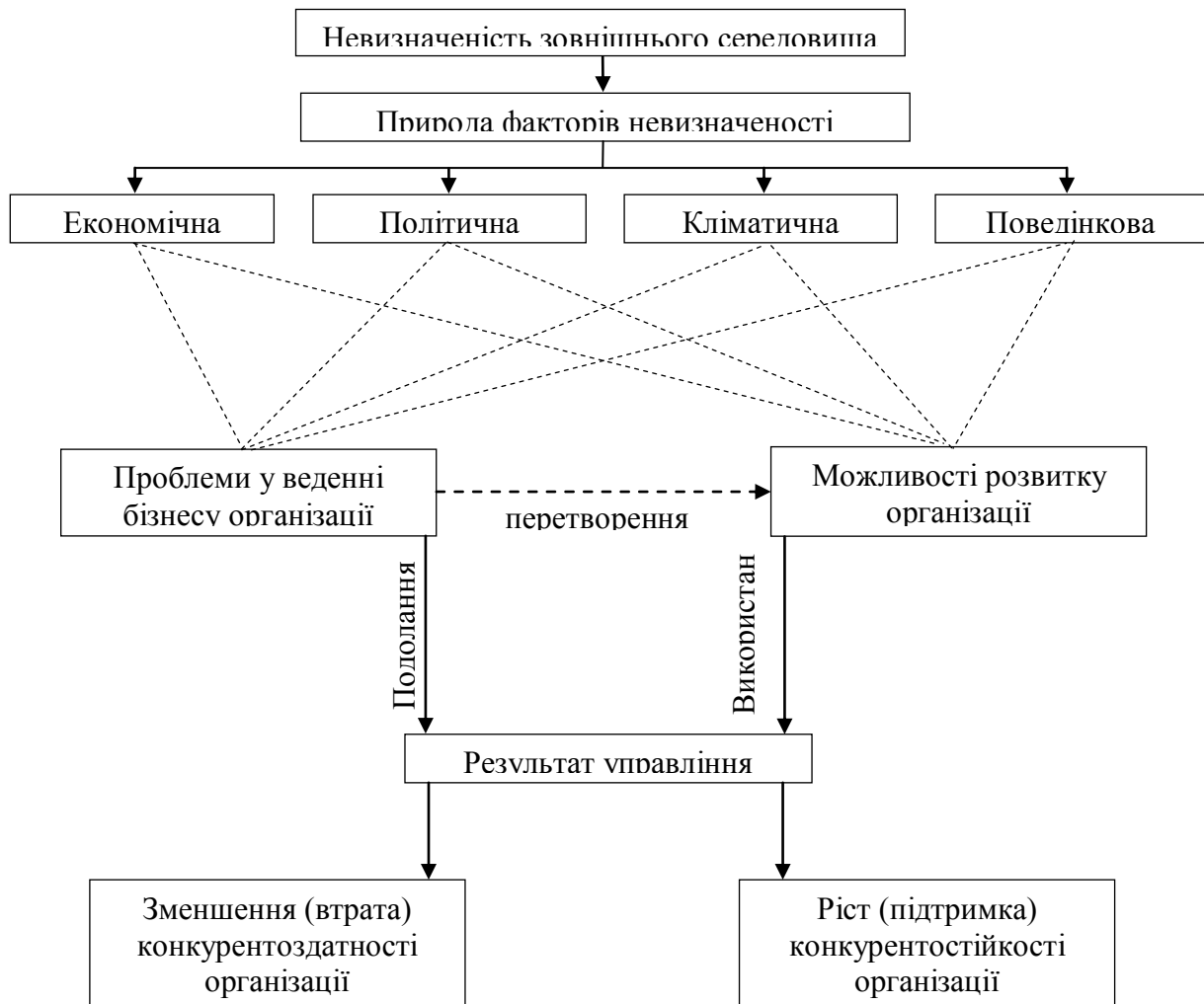

Рис. 1. Використання регіональних факторів невизначеності зовнішнього середовища в управлінні аграрного сектору*

Авторська парадигма управління акцентує увагу на розумінні мети, яка повинна ставитися в діяльності підприємств. Вона, по своїй суті та по ступеню розвитку, повинна розглядатись як місія. Таке трактування мети дозволить широко охоплювати непередбачений перебіг подій у просторі підприємницької діяльності організації та використовувати несподівані зміни ситуації для динамічного розвитку. Для успішного розвитку організації, повинна бути поставлена місія в такому вигляді: завжди бути успішнішою, ніж найуспішніша організація в аналогічній сфері діяльності. Як бачимо з прикладу, у місії сформульований тільки результат, який повинен досягатися. Так само повинна

ставитися ця місія для окремих структур і елементів організації. У ній не повинно бути вимог « як робити», а тільки «що повинно бути досягнуто».

Доведено, що активний розвиток регіональної науки в останні десятиліття був викликаний низкою факторів економічного і політичного характеру. До економічних чинників можна віднести зростання ролі регіональних аспектів розвитку економіки, а також значні зміни в господарській діяльності внаслідок науково-технічної революції – поява принципово нових технологій практично в усіх галузях матеріального виробництва, освоєння нових джерел енергії, інформатизація виробничих процесів і економіки в цілому. Важко дати однозначне трактування поняття «регіон». Найефективнішим, на наш погляд, є системний підхід, але його практична розробка почалася відносно недавно. Саме з точки зору даного підходу регіон представляє собою цілісну систему зі своєю структурою, функціями, зв'язками із зовнішнім середовищем, історією, культурою, й умовами життя населення. Він може бути представлений сукупністю основних підсистем, до яких відносяться: системоутворююча база; системообслуговуючий комплекс; екологія; населення; інфраструктура ринку.

Виходячи з цього, з точки зору системного підходу, на нашу думку, регіон – це територіальне утворення, що має чіткі адміністративні кордони та відносно самостійну соціально-економічну систему, що характеризується комплексністю, цілісністю, спеціалізацією і керованістю, забезпечуючи взаємозалежний і взаємодоповнюваний розвиток усіх сфер життєдіяльності населення в системі територіального поділу праці. Визначення характеризує регіон і як адміністративно окреслений простір, і як відносно самостійну соціально-економічну систему, в якій складається і реалізується сукупність процесів відтворення життєзабезпечення даної території залежно від її місця в територіальному поділі праці. У міру поглиблення спеціалізації виробництва відбувається ускладнення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, посилюється кооперація на основі територіального поділу праці. Ці процеси поступово перетворюють господарство регіону в складний багатогалузевий комплекс, окремі складові якого безперервно взаємодіють між собою.

Виявлено, що регіональні соціально-економічні системи характеризуються поєднанням динамізму й інерційності, а значить – внутрішньою суперечливістю, конфліктністю, проблемністю. Це пояснюється тим, що стикаються старі і нові, сформовані та футуристичні соціально-економічні й духовні процеси, традиційні і новітні методи управління. Все це свідчить про те, що розглянуті системи не є замороженими категоріями, а знаходяться в постійному еволюційному русі.

У другому розділі «**Методологічні підходи щодо оцінки регіональної системи стратегічного управління економічним розвитком аграрного сектору**» розглянуті концептуальні підходи стратегічного управління регіональними системами, визначені закономірності та принципи регіонального стратегічного планування, окреслено методи стратегічного аналізу розвитку регіональних соціально-економічних систем аграрного сектору, обґрунтовані методологічні підходи щодо формування цілей і вибору стратегії економічного

розвитку регіональних соціально-економічних систем аграрного сектору. Незважаючи на те, що західні дослідження теоретичних і методологічних проблем стратегічного планування і управління перетворилися у важливий напрям економічної науки, наразі присутня низка невирішених дискусійних проблем. На наш погляд, найбільш розглянутими є теоретико-методологічні питання стратегічного управління на рівні підприємств і найменш дослідженими є особливості стратегічного управління на рівні регіонів.

Доведено, що відмінності систем управління на рівні фірм і регіонів зумовлені складом, структурою, кількістю і характеристикою соціальних ресурсів, використовуваних у них, які власне є об'єктом і предметом управлінської діяльності. Отже, по-різному реалізується і стратегічне управління. Для регіональних систем, в основі яких лежать соціальні процеси життєдіяльності людей у рамках екосистеми, стратегічне управління є основою. Організації функціонують, насамперед, у регіональній системі, як її елементи, і тому стратегія їх розвитку значною мірою визначена стратегією розвитку регіону.

Для регіональних соціально-економічних систем використання стратегічного управління означає збереження життя етнічного населення у рамках територіальних кордонів екосистеми з урахуванням природно-географічних, кліматичних і економічних особливостей, що склалися історично, на території проживання населення. Відповідно до цього і має будуватися стратегічне управління – задоволення життєво необхідних потреб людини шляхом забезпечення необхідних умов життєдіяльності. Водночас стратегія організації спрямована на збереження та розвиток процесів виробничо-господарської діяльності. Специфіка об'єкта і предмета стратегічного управління визначає особливості управлінської діяльності в економічних системах різного рівня.

У зв'язку з цим, на нашу думку, в умовах глобалізації соціально-економічних процесів необхідне вдосконалення регіонального стратегічного управління за наступними пріоритетними напрямками: перехід від ієрархічних і багатоступінчастих структур управління й акцентування уваги на моделях «матричного» і «мережевого» типу, що дозволяють відійти від суто технократичного підходу до вирішення соціально-економічних проблем; зниження числа владних інститутів і підрозділів, що діють на постійній і жорстко регламентованій основі. Розвиток тимчасових проектних організацій і творчих колективів, що діють на основі єдиної цільової установки та переформовуються після розв'язання поставлених завдань; розвиток форм перехресного фінансування і комбінації проектів та програм, що дозволяє погоджувати прибуткові і збиткові проекти, знижувати витрати; впровадження таких методів управління, як делегування повноважень, розподіл ризиків між окремими підрозділами організації, стимулювання і заохочення можливостей працівників; облік і розподіл інтересів усіх зацікавлених сторін і учасників конкретного проекту шляхом колективного прийняття рішень, підвищення об'єктивності прийнятих рішень за допомогою використання експертних методів і методу зворотного зв'язку при реалізації ухвалених рішень.

Сутність регіонального стратегічного управління найповніше розкривається через сукупність основних понять стратегічного управління, класифікація яких наведена на рис. 2.

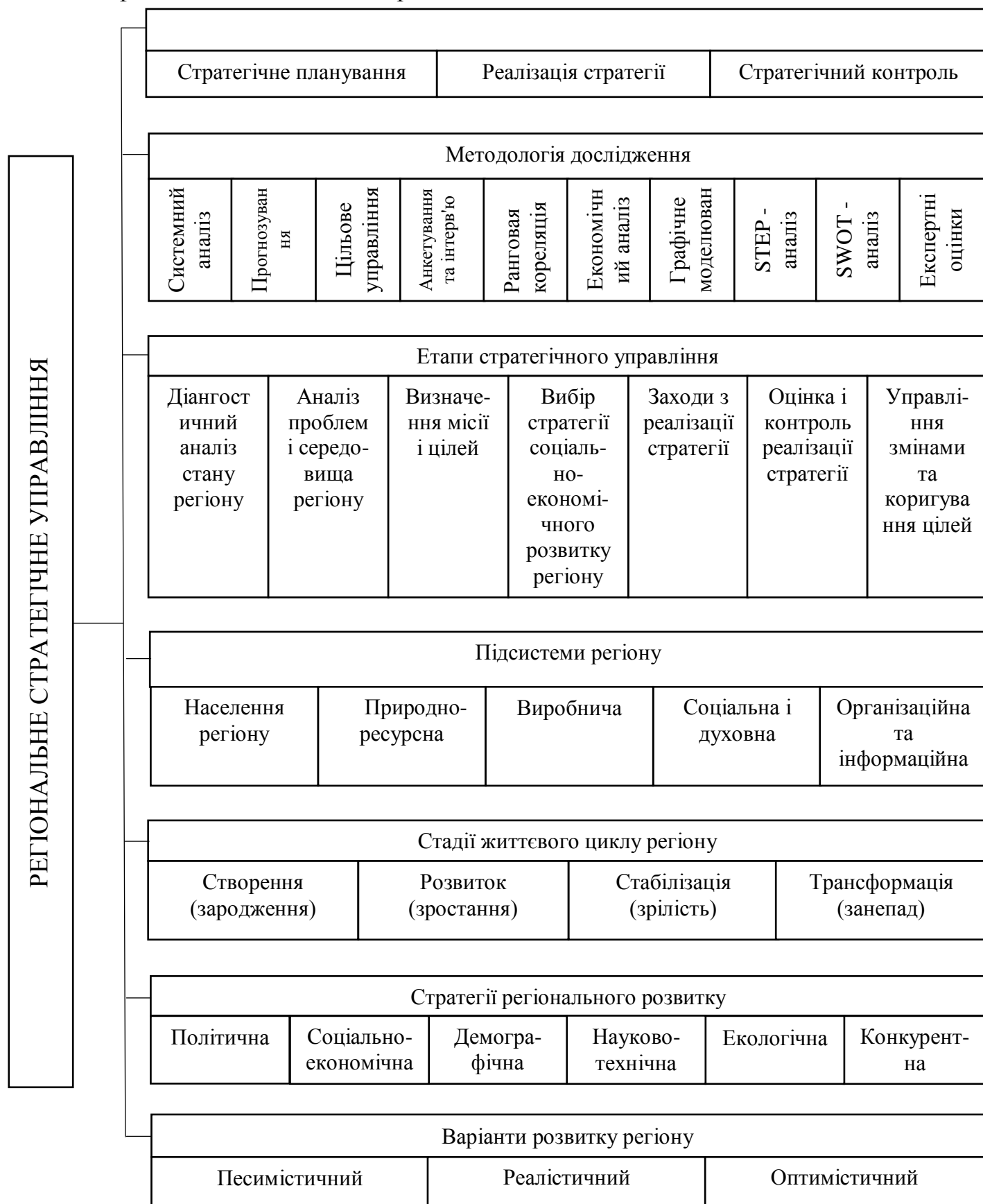

Рис. 2. Основні категорії стратегічного управління регіоном

У роботі достатньо аргументовано, що стратегічний аналіз є одним зі стрижневих елементів процедури формування стратегічного плану регіону. Він є етапом попередньо запланованих досліджень, завдяки яким системно аналізуються фактори зовнішнього навколишнього середовища і ресурсного потенціалу соціально-економічної системи для визначення «поточного стану» або «ситуації, яка склалася» і виявлення умов для її подальшого функціонування та розвитку.

Аналіз динаміки та складності зовнішнього навколишнього середовища є принципово важливим при виборі методів дослідження. Очевидно, що зі зростанням динаміки та складності зменшується роль формальних методів прогнозування та підвищується значення неформальних експертних оцінок і прогнозів. Першим, і найважливішим, елементом аналізу загального навколишнього середовища є аналіз економічного середовища, який містить у собі прогнози зміни економіки, виражені в показниках інфляції, рівні зайнятості, циклів ділової активності, грошового обігу тощо. Найвпливовішим є обсяг валового національного продукту.

Визначено, що стратегічний аналіз виступає найважливішим етапом управлінської діяльності при виробленні ефективної стратегії, яка визначається наступними моментами: правильність обґрунтування і вибору довгострокових цілей розвитку регіону; глибоке розуміння закономірностей та особливостей функціонування і розвитку зовнішнього та навколишнього середовища; детальна та реальна оцінка власних ресурсів і можливостей розвитку регіону. У процесі стратегічного аналізу системно досліджується фактори зовнішнього та внутрішнього середовища регіону для визначення «поточного положення» і виявлення умов подальшого функціонування та розвитку.

На кожному етапі стратегічного планування необхідна погодженість дій. Як відзначалося, дана методика апробована і може бути основою для розробки та реалізації стратегічного плану регіону. Таким чином, методи стратегічного аналізу, визначення цілей і формування економічних стратегій розвитку регіону є якісно важливими та необхідними складовими в інструментарію методичного забезпечення дослідницьких робіт з розробки стратегічних планів розвитку регіону. Поряд з методами залучення в розробку стратегічних документів стейкхолдерів і створенням механізмів реалізації та моніторингу стратегічних планів, ці методи формують інструментарій регіонального стратегічного планування.

У третьому розділі **«Сучасний стан та регіональні особливості функціонування й тенденції економічного розвитку аграрного сектору»** здійснено аналіз стану і тенденцій розвитку аграрного сектору з виявленням міжрегіональних диспропорцій, розкрито особливості регіональних еколого-економічних умов аграрного сектору на основі використання елементів екології, здійснена оцінка економічного розвитку регіонального аграрного сектору за допомогою методики багатфакторних моделей, проведена стратегічна діагностика регіонального аграрного потенціалу

Аграрний сектор регіону можна розглядати у вигляді регіонального продуктового підкомплексу, є сукупністю галузей і видів діяльності для

виробництва сільськогосподарської продукції, її заготовки, транспортування, зберігання та доставки споживачеві. Регіональний аграрний сектор, насамперед, задовольняє потреби в продуктах харчування населення регіону, а також поставляє продукцію власного виробництва у регіональні фонди, та на регіональні ринки.

Концепція розвитку будь-якого аграрного регіону припускає розробку стратегії й тактики його поведінки на ринку. Тому планування охоплює: маркетингові розробки; напрями використання виробничих ресурсів сільськогосподарських підприємств і формувань регіонального контуру; механізм впровадження науково обґрунтованих систем ведення сільського господарства; розробку стратегії спеціалізації, кооперації й інтеграції виробництва, в тому числі – у сфері технічного сервісу; соціальний розвиток трудових колективів, та особистих підсобних господарств; вирішення екологічних проблем і раціональне використання природних ресурсів; контролінг за діяльністю державних підприємств.

Моніторинг сучасного стану та регіональних особливостей функціонування й тенденції економічного розвитку аграрного сектору дозволив виокремити основні групи ресурсів: земельними; матеріально-технічними; фінансовими; трудовими. Площа земель, що знаходяться у власності чи користуванні сільськогосподарських підприємств, зменшилася на 23903,9 тис. га (39,6 %) у порівнянні з 2015р. Площа земель, які фактично використовуються громадянами, навпаки збільшилась на 14881,6 тис. га (24,7 %); площа земель, якими володіють або користуються заклади, установи, організації, промислові та інші підприємства, підприємства та організації транспорту, зв'язку, частини підприємства, організації, установи, навчальні заклади оборони, майже не змінилася і станом на 01.01.2016 р. становить 2309,8 тис. га, що на 28,0 тис. га менше, ніж на 01.01.1995р.

Рослинництво і тваринництво є основними галузями у структурі виробництва сільського господарства. В залежності від соціально-економічних умов та рівня розвитку аграрного сектору співвідношення між цими галузями в обсягах його продукції змінюються. Так, порівнюючи 2016 р. із 2000 р., у структурі продукції сільського господарства у аграрних підприємствах переважала продукція рослинництва; аналогічна ситуація по фермерських господарствах. А от у господарствах населення навпаки за аналізовані роки – більшу питому вагу має продукція тваринництва.

Розглядаючи в динаміці чисельність підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність, за організаційно-правовими формами господарювання, слід зазначити збільшення їх кількості у 2016 р., до 47697 од. у порівнянні з 2012 р. (49415) од. на 1718 од. в загальному по Україні. Середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника підприємств Черкаської області, установ та організацій за 2016р. становила 4148 грн і зросла порівняно з 2015р. на 23,4%. Середня номінальна заробітна плата штатного працівника підприємств у грудні 2016р. становила 5089 грн, що у 3,2 рази вище рівня мінімальної заробітної плати (1600 грн) і склала 114,6% до листопада 2016р. та 120,0% до грудня 2015р.

Частка регіонів у загальному виробництві продукції сільського господарства представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Частка регіонів у загальному виробництві продукції сільського господарства у 2016 році*,**

Регіон	Продукція сільського господарства		У тому числі			
			продукція рослинництва		продукція тваринництва	
	у %	місце	у %	місце	у %	місце
Україна	100,0	х	100,0	х	100,0	х
області						
Вінницька	8,4	1	7,8	1	9,9	1
Волинська	2,6	20	2,0	21	4,0	11
Дніпропетровська	6,0	5	5,8	4	6,4	4
Донецька	2,9	18	2,8	18	3,5	12
Житомирська	3,7	15	3,5	15	4,2	9
Закарпатська	1,6	24	1,2	24	2,6	21
Запорізька	3,9	13	4,3	14	2,9	18
Івано-Франківська	2,3	21	1,6	22	4,1	10
Київська	6,1	4	5,6	5	7,5	3
Кіровоградська	4,7	8	5,4	6	2,8	19
Луганська	1,9	22	2,2	20	1,1	24
Львівська	3,6	16	3,1	17	5,0	6
Миколаївська	3,8	14	4,4	13	2,4	22
Одеська	4,7	9	5,4	7	2,8	20
Полтавська	6,8	2	7,2	2	5,5	5
Рівненська	2,6	19	2,4	19	3,2	14
Сумська	4,0	12	4,4	12	3,0	17
Тернопільська	3,3	17	3,4	16	3,3	13
Харківська	6,1	3	6,7	3	4,6	7
Херсонська	4,4	10	4,9	10	3,0	16
Хмельницька	4,9	7	5,1	8	4,5	8
Черкаська	5,9	6	5,0	9	8,3	2
Чернівецька	1,7	23	1,4	23	2,3	23
Чернігівська	4,1	11	4,4	11	3,1	15

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: За даними Державної служби статистики України

Регіональна соціальна сфера аграрного сектору – найважливіша складова соціальної інфраструктури держави. Для її прогнозування на рівні держави та регіонів використовують різні прогнози: соціальні, ресурсні, суспільних і особистих потреб тощо, які характеризуються трьома групами показників. Соціальне планування в регіоні повинне входити у функції апарату регіональної адміністрації, адже при регіональному плануванні оперують складними системами.

Доведено, що під регіонально соціально-еколого-економічною системою слід розуміти територію, на якій соціально-економічний розвиток має бути

адаптованим до жорстких обмежень екосистеми формуванням спеціального еколого-економічного механізму, що реалізує екологічно орієнтовану стратегію розвитку. Відтак відтворювальний процес регіону в сучасній екологічній ситуації повинен містити оновлення природних ресурсів і створення сприятливого для людини природного середовища. Включення екологічної підсистеми означає, що вона повинна розглядатися в якості невід'ємної частини регіону. А увага до проблеми взаємодії суспільства і природи, як єдиної соціально-еколого-економічної системи, означала б насправді, що виробництво і природне середовище протистоять одне одному.

Обґрунтовано, що сучасний стан стратегічного управління повинен бути комплексною, цільовою системою управління, яка передбачає вироблення способів і методів адаптації об'єкта управління до постійних змін як в самому об'єкті, так і в зовнішньому, по відношенню до нього, середовищі. Іншими словами, стратегічне управління має розглядати будь-який об'єкт як «відкриту» систему. Відповідно до таких підходів, основні передумови та фактори успіху функціонування і розвитку будь-якого планованого об'єкта повинні вишукуватись як всередині, так і ззовні. Це пояснюється тією обставиною, що в сучасних умовах успіх діяльності будь-якого планованого об'єкта залежить від того, наскільки швидко і вдало він може пристосовуватися до економічного, соціально-політичного і соціально-культурного оточення.

Визначено, що об'єктом стратегічного управління в сучасних умовах стає регіон, який представляє собою складну і відкриту соціально-економічну систему, підсистеми якої пов'язані спільною метою – створення сприятливих економічних, соціальних, екологічних умов підвищення якості життя населення, з одного боку, зміцнення і розвитку економіки країни, на основі комплексного розвитку регіонального господарства, що функціонує у взаємозв'язку з усією економікою України – з іншого. Стратегію соціально-економічного розвитку регіону можна розглядати одночасно як спосіб досягнення намічених стратегією цілей і як форму територіального управління та господарської діяльності, забезпечення ефективного розвитку регіонів в ринкових умовах. Такі ситуації припускають розвиток нових методик у плануванні, зокрема, природоохоронного планування, яке могло б увібрати на себе функції по розробці методів планування взаємин суспільства й природи.

Обґрунтовано, що для прийняття регіональних стратегічних управлінських рішень аграрного сектору необхідно використати багатofакторний кореляційно-регресійний аналіз, який дозволить зробити ґрунтовний висновок про прийнятність того чи іншого фактору та допоможе встановити альтернативні фактори, що впливають на виробничу діяльність у процесі прийняття стратегічних рішень (рис. 3).

Результат проведеного економіко-математичного аналізу та діагностики коефіцієнтів кореляції і детермінації для факторів, що впливають на процеси формування прибутку та, як наслідок, залучення інвестицій в аграрний сектор Черкаської області, ми дійшли висновку, що головними факторами впливу серед запропонованих, а саме: реалізація продукції сільського господарства, асортиментна структура, витрати виробництва, ціни на продукцію, сезонні

умови, – найбільший вплив на можливість одержання економічного прибутку та на підвищення прибутковості, а отже – й можливість залучення додаткових інвестицій у аграрний сектор, справляють середні ціни на продукцію та сезонні умови. Сам показник сезонності має прямий вплив на формування як доходів, так і витрат, впливаючи тим самим на формування собівартості, а отже – і ціни продукції.

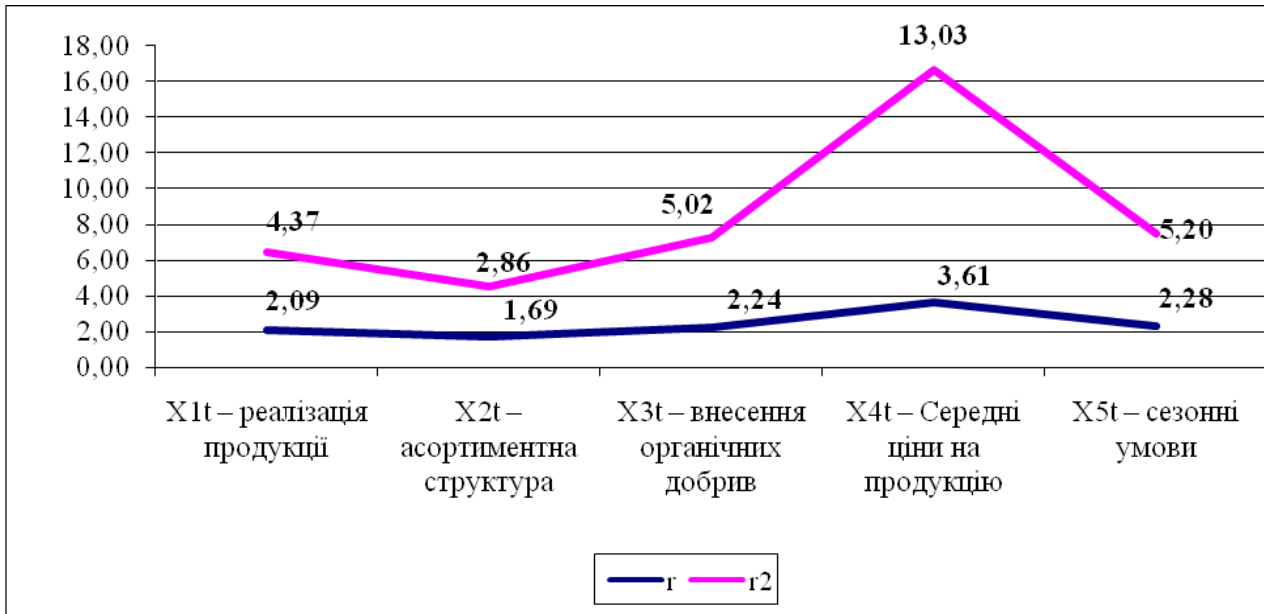

Рис. 3. Динаміка коефіцієнтів кореляції та детермінації для факторів, що впливають на процеси формування прибутку та залучення інвестицій в аграрний сектор

Таким чином, на нашу думку, можна зробити висновки, що запропонована методика, для прийняття регіональних стратегічних управлінських рішень аграрного сектору необхідна і допоможе виявити альтернативні фактори, що впливають на виробничу діяльність у процесі прийняття стратегічних рішень.

У результаті проведеного дослідження було встановлено величину коефіцієнта множинної кореляції $R = 0,9$, який вказує на досить щільний зв'язок між 4-ма факторами і результативною ознакою. Множинний коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,99$) свідчить про те, що варіація обсягу чистого прибутку на 91% зумовлюється такими факторами, як: рентабельність операційної та всієї діяльності, обсяг капітальних інвестицій і валова додана вартість, що були введені в кореляційну модель.

Критичне значення $F_T(0,95) = 2,74$, що на 1,1 менше від фактичного, $F_T(0,95) < F_\Phi (2,74 < 3,75)$, що підтверджує істотність кореляційного зв'язку між досліджуваними ознаками. Перевірка даної моделі на мультиколінеарність показала, що між усіма парами факторних ознак відсутній тісний кореляційний зв'язок, а тому дана модель може бути взята за основну для стратегічної діагностики. Далі зробити прогноз на найближчі 3 періоди на основі даних попередніх років за допомогою MS Office Excel (рис. 4).

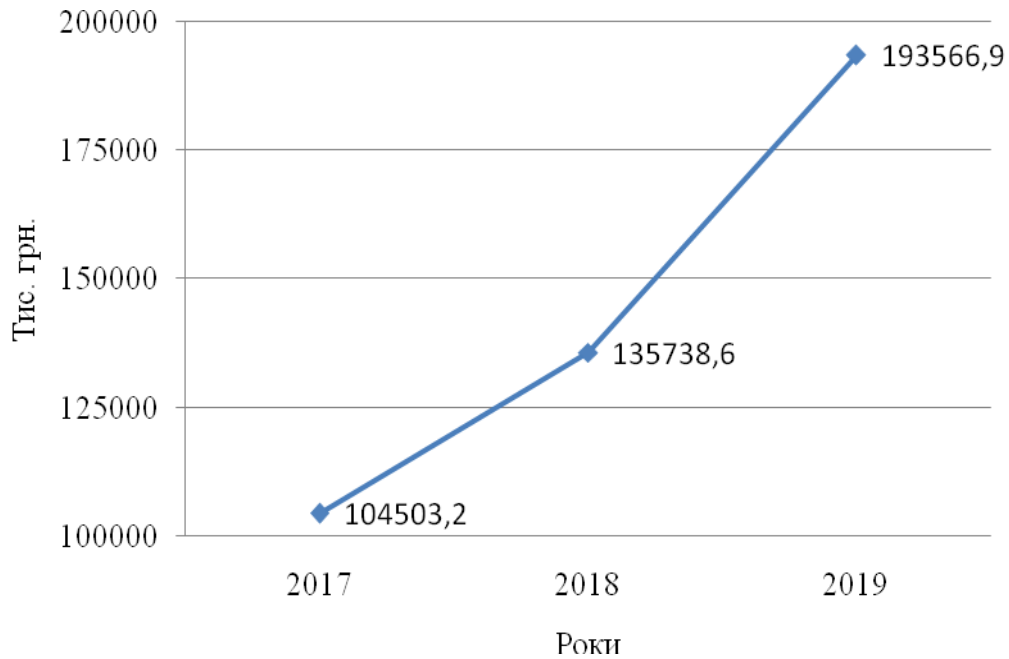

Рис. 4. Прогнозні дані обсягу прибутку аграрних підприємств Черкаської області

Таким чином, бачимо тенденцію до зростання обсягу прибутку на найближчі 3 роки. Отже, в результаті проведення кореляційно-регресійного аналізу й отриманих параметрів рівняння регресії та на основі обрахунку часткових коефіцієнтів еластичності можна зробити висновки, що при збільшенні рентабельності на 1% обсяг чистого прибутку збільшиться на 1,43%; при збільшенні рентабельності операційної діяльності на 1% обсяг чистого прибутку зменшиться на 0,6%; при збільшенні капітальних інвестицій на 1% обсяг чистого прибутку зросте на 1,87%; при збільшенні валової доданої вартості на 1% обсяг чистого прибутку зменшиться на 0,05 %. При цьому найбільший вплив на формування чистого прибутку мають капітальні інвестиції і показники рентабельності.

У четвертому розділі **«Моделювання стратегічного управління та регіональне прогнозування економічного розвитку аграрного сектору»** розкриті характеристики та параметри моделі розвитку аграрного сектору регіону, розкрито методологічні підходи до моделювання та стратегічного управління розвитком аграрного сектору регіону, розроблено і запропоновано методи для вибору пріоритетних напрямів аграрного сектору регіону як основа стратегічного планування та прогнозування, обґрунтовано шляхи реалізації моделі прогнозування з урахування аграрного спрямування економіки регіону на матеріалах Черкаської області.

Недооцінювання ролі та місця аграрного сектору в економіці країни, необхідності забезпечення інвестиційних передумов його сталого розвитку, створення стійких системних зв'язків між галузями агропромислового виробництва, налагодження дієвої системи імпортозаміщення у першій та

третій сферах агропромислового комплексі призвело до того, що сільськогосподарські підприємства, орієнтуючись на необхідність підтримання своєї рентабельності стали змінювати своє виробниче спрямування, часто не дотримуються вимог агротехнологій погіршуючи тим самим екологічну ситуацію. Про відсутність передумов забезпечення відтворення національної економіки свідчить і те, що тривалий час не виконувалась умова співвідношення обсягів інвестицій та валового внутрішнього продукту навіть для простого відтворення.

Агропромислове виробництво не є винятком, адже внесок його галузей у валовий внутрішній продукт тривалий час є досить суттєвим – на рівні 15-20% від загального обсягу валового внутрішнього продукту. Як показали розрахунки, виконані за допомогою моделі мультиплікатора-акселератора, характер зв'язків між темпами приросту валового внутрішнього продукту України, накопиченням капіталу у національній економіці та у провідній галузі агропромислового виробництва – сільському господарстві, є різним.

Протягом 2014–2016 рр. в економіку України в середньому за рік із різних джерел надходило близько 284,9 млрд грн капітальних інвестицій, з них близько – 43 млрд грн – в галузі агропромислового виробництва – тобто, близько 15 % від загального обсягу інвестицій, що залучались у національну економіку. Динаміка залучення інвестицій в агропромислове виробництво не вирізняється швидким зростанням, але на відміну від багатьох інших галузей є стало позитивною. Значною мірою це пов'язано з підтриманням експортних позицій сільського господарства. Експортно-імпортне сальдо агропромислового комплексу позитивне, однак, у структурі експорту переважає сировинна продукція: зернові культури, насіння та плоди олійних культур, жири та олії тваринного або рослинного походження. Тому, більшої уваги потребує розвиток переробної промисловості для збільшення експорту напівфабрикатів та готової продукції.

Як показує дослідження, лише 8 з 27 регіонів України мають значне та стає інвестиційне забезпечення економіки. Однак, на особливу увагу заслуговують регіони, інвестиційне забезпечення яких залишається на рівні, нижчому середнього показника серед регіонів, але їх валовий регіональний продукт зростає. До цієї групи переважно увійшли області, що мають збалансовану галузеву структуру у якій переважає агропромислове виробництво, зокрема це Черкаська, Кіровоградська, Вінницька, Київська та Хмельницька області.

Досліджуючи соціально-економічний розвиток та галузеву структуру багатьох регіонів України, які мають стало позитивні показники соціально-економічного розвитку, слід відзначити, що в їх галузевій структурі одне з провідних місць посідає розвинуте агропромислове виробництво, на їх території розташовані підприємства потужних українських холдингів, їх природно-кліматичні умови, рівень соціально-економічного розвитку схожі. Прикладами таких регіонів є Київська, Черкаська, Кіровоградська, Вінницька області, тощо. Можна зробити припущення, що системний вплив на розвиток агропромислового виробництва здійснюють не лише такі чинники, як

природно-кліматичні умови, галузева структура економіки, соціально-економічний розвиток територій, інвестиційний клімат регіону тощо, а й триваючі у агропромисловому виробництві процеси інтеграції та кооперації, активізація соорганізації регіонів. Наслідком їх впливу є поява спільних, типових для груп регіонів тенденцій розвитку.

Виконано кластерний аналіз за методом k-середніх в розрізі наступних групувальних ознак: чутливість економіки регіону до притоку інвестицій, рівень та динаміка соціально-економічного розвитку, напрямок розвитку сільського господарства. На відміну від методу статистичних групувань, застосування кластерного аналізу дозволяє виділити у багатовимірних даних (використано базу даних із 40 статистичних показників соціально-економічного розвитку регіонів України за 2001-2016 рр.) однорідні підмножини таким чином, щоб об'єкти всередині них були об'єкти, «близькі» за групувальними ознаками. Перевагою використання цього методу у стратегічному управлінні є те, що альтернативи управлінського рішення сформовані на основі такого аналізу ґрунтуються не на двох-трьох факторах, визначених експертами або особою, що приймає рішення, а на значно більшій кількості факторів, а також завдяки специфіці своїх алгоритмів дозволяє визначити значимість окремих факторів. Для розрахунків використано програмне забезпечення SAS Enterprise Miner. Результати кластерного аналізу розвитку сільськогосподарського виробництва у регіонах представлені на рис. 5.

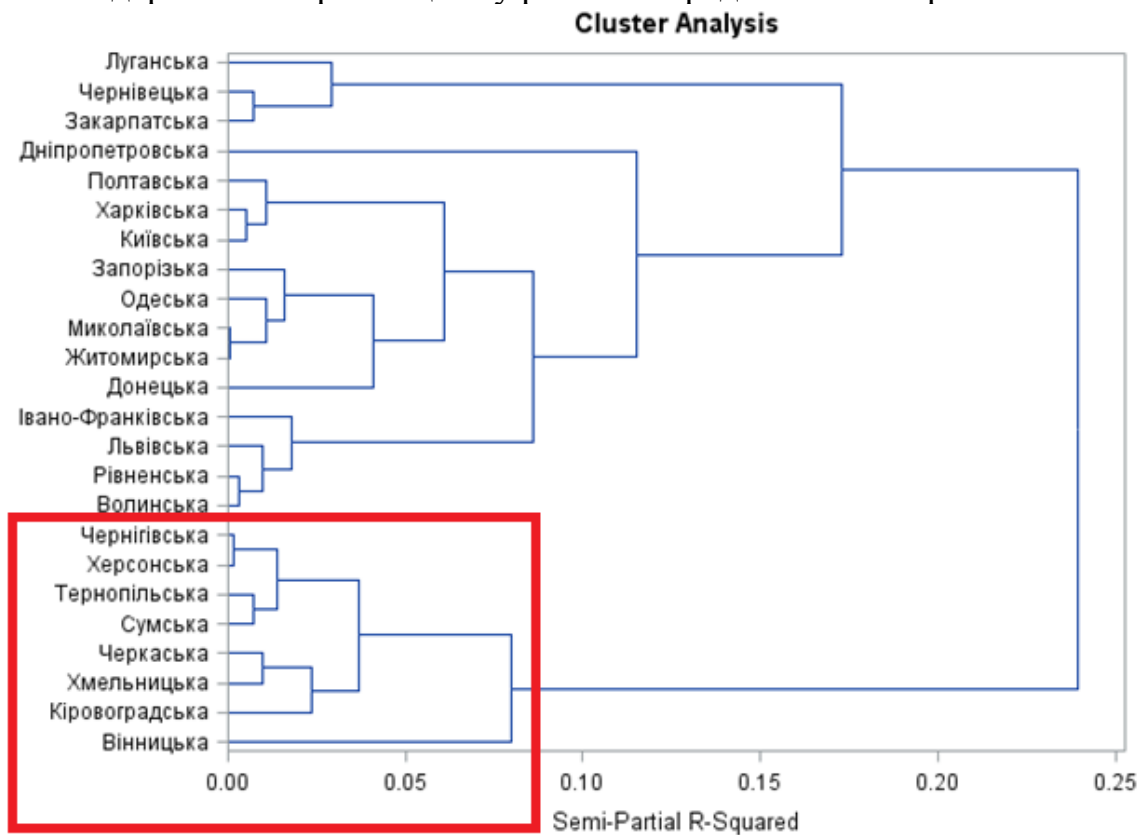

Рис. 5. Групування регіонів України за рівнем розвитку сільського господарства

Проведений аналіз показав, що група, для якої характерні найбільш позитивні тенденції щодо розвитку, складається з регіонів, у галузевій структурі яких провідне місце належить сільському господарству, яке розвивається поряд з іншими сферами агропромислового комплексу. До такої групи увійшли Черкаська, Вінницька, Кіровоградська та Хмельницька області. Слід відзначити, що найбільш значимими факторами, що визначатимуть напрямки стратегічного управління для груп регіонів є виробнича спеціалізація сільського господарства регіону, спрямованість динаміки валового регіонального продукту, чутливість економіки до притоку інвестицій, ефективність роботи підприємства I та III сфер агропромислового комплексу.

Враховуючи, що регіони, які входять до кожного кластеру мають типові ознаки, зокрема схожу галузеву структуру, виробничу спеціалізацію, рівень соціально-економічного розвитку, подальше дослідження можна проводити на прикладі регіону-лідера групи. При цьому слід врахувати, що не зважаючи на наявність типових ознак, мають місце регіональні особливості, зокрема, тривалість та умови виробничого циклу та інвестиційного процесу у сільському господарстві, наявність тенденцій до інтеграції та кооперації у аграрному секторі, а також узгодженість стратегічних ініціатив підприємців, органів державного управління та місцевого самоврядування. Тому, для цілей стратегічного управління розвитком у сільському господарстві регіону, доцільно визначити типові процеси, що відбуваються в економіці одного із типових регіонів, в економіці яких аграрне виробництво, але за різних сценаріїв відтворення.

Черкаська область є одним із регіонів-лідерів агропромислового виробництва, а сільське господарство є провідним системоутворюючим елементом його економічної системи. Щодо соціально-економічного розвитку, то в області поглиблюється диференціація районів за цими показниками: в окремих районах ці показники із можуть відрізнитися на порядок від показників у районах-лідерах. Для дослідження чутливості економіки Черкаській області до зміни факторів соціально-економічного розвитку були використані статистичні спостереження за період 2010-2016 рр. по кожному адміністративно-територіальному утворенню області, з урахуванням, що в економіці області переважають однорідні галузеві структури, що попередньо було підтверджено за допомогою кластерного аналізу. В результаті узагальнення одержаних результатів, (табл. 4.8) віднесено адміністративно-територіальні одиниці Черкаської області до певної групи за рівнем соціально-економічного розвитку. У зв'язку з невеликою кількістю об'єктів, райони області було розподілено лише на три групи, до групи «лідерів» увійшли м.Черкаси та Черкаський, Драбівський, Жашківський, Звенигородський, Золотоніський, Корсунь-Шевченківський, Уманський, Чернобаївський та Шполянський райони.

В умовах децентралізації органи державного управління та місцевого самоврядування, одержали всі можливості щодо реалізації своїх повноважень як координатора процесів стратегічного управління, можливості задіювати наявні виключно у них аналітичні ресурси і важелі для формування оптимальної галузевої структури для забезпечення конкурентоспроможності

економіки та її інвестиційного забезпечення, збалансування попиту та пропозиції на регіональних та державному ринках (рис. 6).

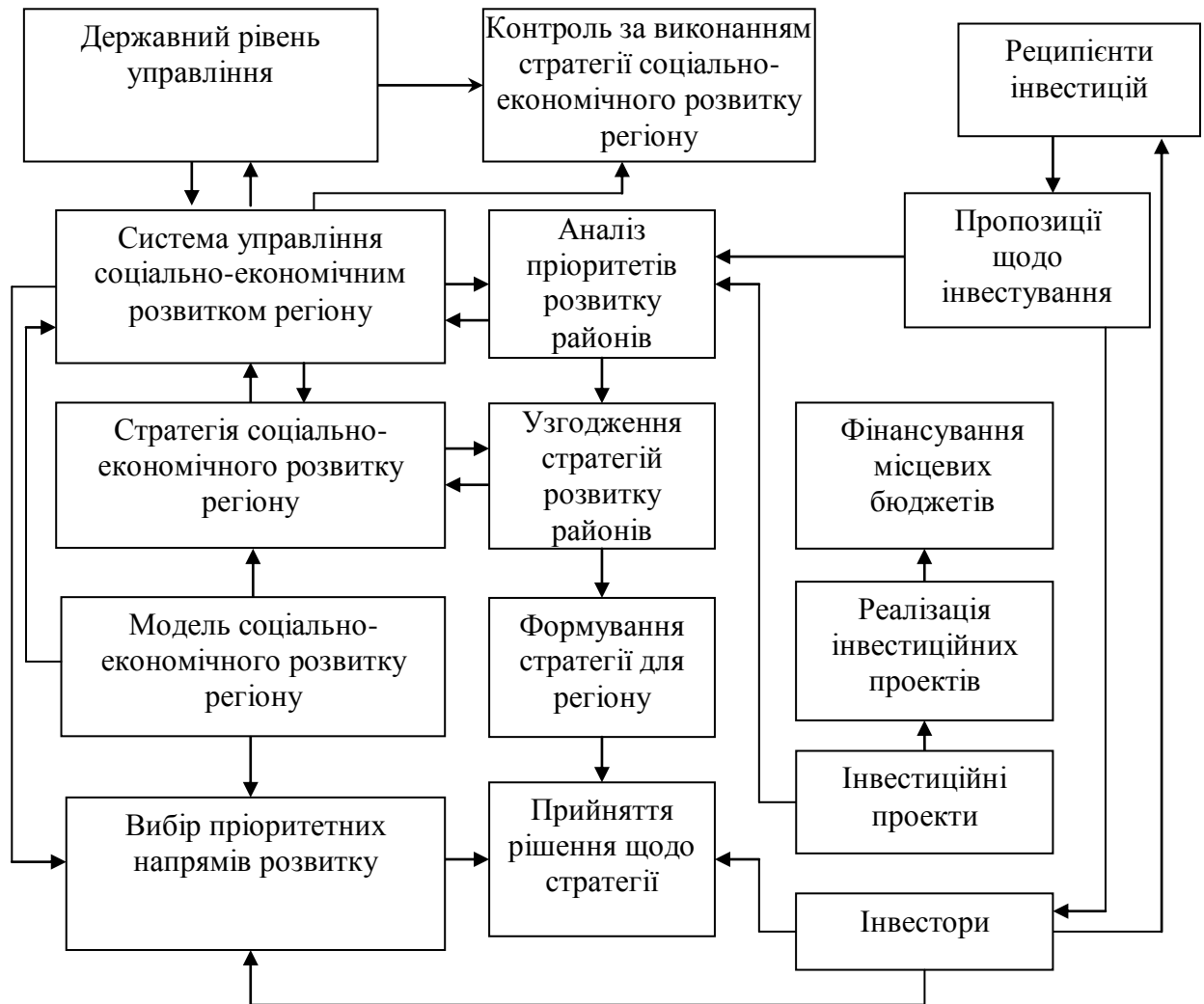

Рис. 6. Механізм координації взаємодії учасників стратегічного управління в агропромисловому виробництві на рівні регіону

Сучасний етап переходу до іншої моделі національної економіки на регіональному рівні повинен відзначитися формуванням довгострокових пріоритетів розвитку, спрямованих як на подолання сьогоденних викликів, зокрема глобалізаційних та суспільно-політичних, розвиток традиційних для української економіки галузей, так і виявлення перспективних, можливо поки що нових, але пріоритетних на майбутнє, напрямів.

В результаті дослідження виявлено, що чинники, які впливають на розвиток соціально-економічної системи регіону необхідно розглядати не лише з точки зору загальної характеристики окремого фактору, а й в контексті конкретної системи та її цільового спрямування. Наприклад, показник рівня безробіття (як вважає значна частина населення – 59% згідно дослідження Інтернет-ресурсів є негативним чинником розвитку регіону) насправді, як показали розрахунки, не є негативним фактором, оскільки загальна кон'юнктура ринку праці вносить свої корективи. Скоріше, негативним

фактором є вікова структура безробіття, зниження економічної активності населення та частка прихованого безробіття, які призводять до зниження ємності споживчого ринку. Розвиток інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві є фактором пливу на активізацію розвитку економіки та підвищення соціально-економічного рівня населення, з другого – зростання економіки та покращення життя населення сприяють притоку інвестиційних ресурсів, адже основним інвестором у сільській місцевості є жителі регіону. Це, як показало дослідження, є особливістю соціально-економічної системи регіону, в економіці якого переважає агропромислове виробництво. При виборі цільової установки було враховано двонаправленість факторів впливу на розвиток соціально-економічної системи регіону та визначено, що цільовою установкою є розвиток агропромислового виробництва в регіоні. При прогнозуванні показників розвитку агропромислового виробництва використано статистичні параметри і методи для попереднього відбору найбільш значущих змінних процесу, такі як, критерій R -квадрат, p -value χ^2 -квадрат, значення взаємної інформації для вершин мереж Байеса, методи зменшення розмірності на основі перетворення методом головних компонент та їх різноманітними модифікаціями.

У п'ятому розділі «**Підвищення ефективності економічного розвитку регіональної системи стратегічного управління аграрного сектору**» розкрито концептуальні засади формування стратегії територіального економічного розвитку аграрного сектору, розроблено і запропоновано стратегічні альтернативи та сценарії розвитку регіону, обґрунтовано шляхи підвищення ефективності економічного розвитку регіону через систему інноваційного середовища в аграрному секторі, розроблено практичні рекомендації з удосконалення регіональної системи управління економічним розвитком аграрного сектору

Створення політично стабільного суспільства та ефективно функціонуючої економіки неможливі без подолання проблем міжрегіональних відмінностей, ліквідації кризових явищ і відсталості у розвитку окремих територій країни. Основними причинами нерівномірності розвитку регіонів країни є докорінна зміна господарських структур, низький рівень галузевої диверсифікації, невідповідність галузевої структури місцевому природно-ресурсному потенціалу, несприятливі демографічні та екологічні тенденції. Найгостріша ситуація склалася у так званих депресивних регіонах, де припинили діяльність районоформуючі галузі, зростає безробіття, бідніе населення, занепадає соціальна сфера. Тому вирішення проблем таких територій є важливим загальнодержавним завданням.

Головні цілі стратегії територіального розвитку полягають у зміцненні єдиного економічного простору, політичної цілісності і безпеки країни та гармонійного розвитку всіх регіонів на основі їх оптимальної спеціалізації в загальноукраїнському та міжнародному поділі праці, використанні ресурсного потенціалу і конкурентних переваг. У сучасних умовах фактично перед кожним регіоном України стоїть проблема вибору стратегічних цілей. Суть цієї альтернативи полягає в тому, що для переходу економіки на переважно

інтенсивний шлях розвитку необхідні великі інвестиції, розраховувати на які в умовах, що склалися, не доводиться. Але і збереження екстенсивної економіки неминуче приведе до вичерпування ресурсного потенціалу, деградації природи. Виходить, вихід в одному – у переході регіонів країни на шлях переважно інтенсивного розвитку. Звичайно, цього не можна одночасно досягти у всіх регіонах. Реально можливий вибір, насамперед, між двома різними (можна сказати, протилежними) моделями досягнення стратегічних цілей – інерційною та конверсійною.

Запропонована стратегія, на відміну від комплексних планів та програм, повинна стосуватися тільки забезпечення сталого розвитку території та галузі в конкурентному ринковому середовищі. Реалізація цих етапів має здійснюватися через прийняття ефективних управлінських рішень, що ґрунтуються на системному підході та системному аналізі зовнішніх і внутрішніх факторів, які прямо або опосередковано впливають на стан аграрного сектору. На рис. 7 запропонована схема процесу розробки інноваційної стратегії розвитку аграрного сектору на рівні регіону.

Рис. 7. Механізм стратегії розвитку Черкаського регіону аграрного сектору

У ході дослідження нами розроблено модель (рис. 8). У ході проведеного дослідження нами виокремлено інноваційні напрями стратегічного розвитку аграрного сектору. Встановлено, що інновації слід впроваджувати за напрямками – від підвищення технічного рівня та зміни обсягу і структури виробництва до поліпшення його організації, раціоналізації праці та удосконалення управління.

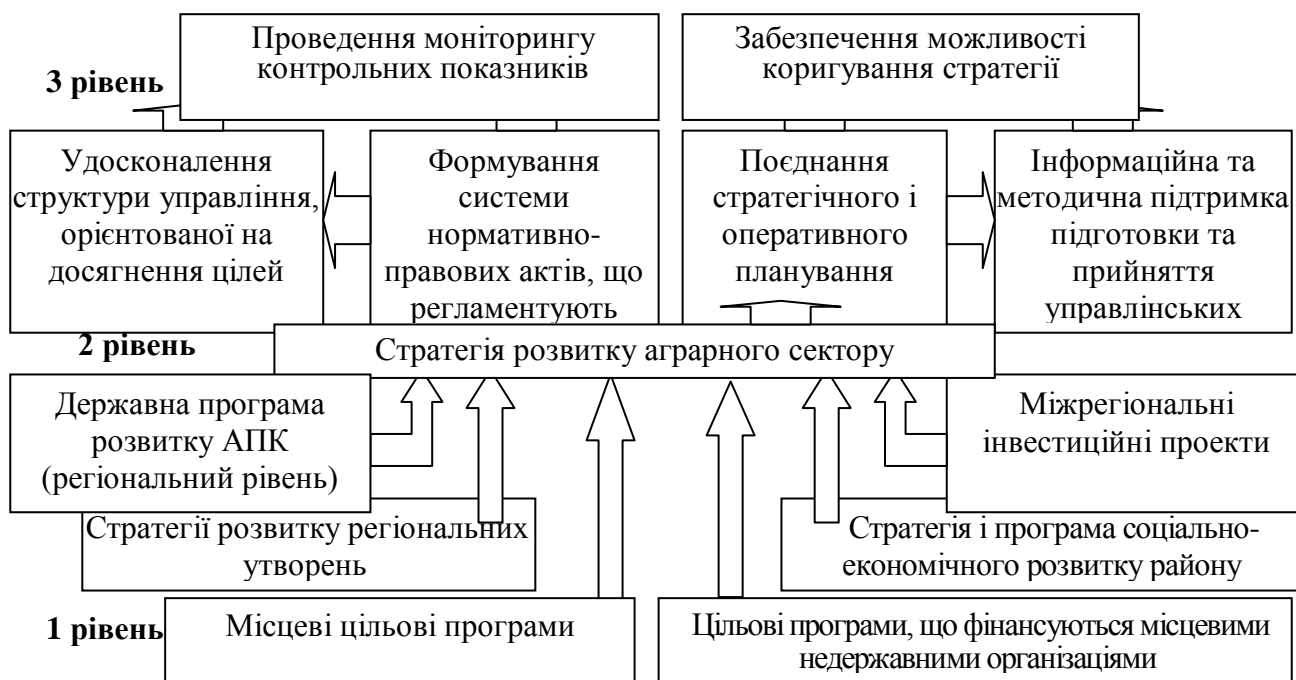

Рис. 8. Модель механізму стратегічного управління аграрним сектором Черкаського регіону

У процесі дослідження нами також встановлено фактори, що стримують інноваційний розвиток аграрної галузі: відсутність чітко сформованих державних механізмів, що сприяють розвитку інноваційних процесів в аграрному секторі; брак механізмів, що стимулюють капіталовкладення та інвестиції в нові розробки, модернізацію виробництва та передові технології; існуючі проблеми інвестиційного забезпечення галузі щодо формування системи захисту прав інтелектуальної власності; повільний темп розвитку державно-приватного партнерства.

Розроблена стратегія розвитку аграрного сектору Черкаського регіону, яка ґрунтується на прийнятті ефективних управлінських рішень, з врахуванням системного підходу та системного аналізу зовнішніх і внутрішніх факторів, що прямо або опосередковано впливають на стан аграрного сектору. Особливістю даної стратегії є те, що вона передбачає формування та розвиток інтегрованих інноваційних структур, зокрема: агротехнопарків, науково-освітніх центрів; навчально-наукових-виробничих комплексів; центрів моніторингу соціально-трудової сфери; інформаційно-консультаційних центрів тощо. Теоретико-прикладним аспектом дослідження є розроблена модель механізму реалізації стратегічних напрямів розвитку аграрного сектору, яка може реалізуватися за

умови дотримання програмних дій щодо практичного впровадження інновацій у місцеві та регіональні стратегії та плани розвитку.

Рішучі зміни в системі адміністративного устрою передадуть значний фінансовий ресурс на рівень громад. Зміцниться їх ресурсна база за рахунок передачі повноважень управління ресурсами територій. Завдяки децентралізації влади починає розвиватися соціальна та комунальна інфраструктура громад, що підвищує якість життя населення області. Рівень людського розвитку області підвищується та наближується до європейських стандартів. Реалістичний сценарій: регіон докладає зусиль для розвитку, хоч суспільно-економічний стан країни не сприяє розвитку. Сценарій ґрунтується на неминучій появі певних об'єктивних стримуючих факторів на шляху швидкої модернізації країни і регіону. Головними системоутворюючими факторами стануть перші керівники країни і регіону. Від їхньої рішучості, бажання та вміння залучити до процесів активну частину населення («агентів впливу») залежатиме результат. Головним завданням політичного керівництва регіону стане формування невідворотних змін у свідомості людей щодо необхідності соціально-економічної та технологічної модернізації країни і регіону. Головним партнером нової влади має стати економічно активний і креативний клас, молодь, громадськість. Суспільна підтримка реформ на регіональному рівні зможе вплинути на перехід до оптимістичного сценарію, що може відбутися за рік – два.

Сучасне функціонування аграрного комплексу має здійснюватися під впливом економічного механізму, спрямованого на створення науково-технологічних, управлінських та організаційних умов інноваційного розвитку галузі. Економічний механізм інноваційного розвитку аграрної сфери – це система взаємопов'язаних форм і способів організації та стимулювання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, розвитку бізнесу в науково-технічній сфері і державної підтримки на всіх стадіях процесу на основі взаємного партнерства його учасників з метою підвищення соціально-економічного та інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва.

Економічний механізм інноваційного розвитку аграрного сектору дозволяє виділити в ньому сукупність інституційної, інструментарної, методичної та нормативно-правової компоненти, кожна з яких визначає власні форми і способи організації та стимулювання інноваційної діяльності в аграрному виробництві, а також напрямки розв'язуваних основних завдань, серед яких: стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання по усьому ланцюжку формування агроінновацій; розвиток потенціалу господарюючих суб'єктів; підвищення інвестиційної привабливості галузі; розвиток інфраструктури і ринків збуту аграрної продукції.

У ході проведення дослідження, нами встановлено, що формування системи консультаційного обслуговування у сфері агроінновацій є одним із важливих інструментів регіональної політики щодо стимулювання інноваційного розвитку агропромислового виробництва. Орієнтовна система повинна включати у себе організації, пов'язані з наукою, практикою, навчанням, а також здійснювати взаємодію з ринковими організаціями агропромислового комплексу.

В рамках вироблення стратегії з організації і стимулювання інноваційної діяльності в сільському господарстві необхідно розробити методичні підходи до оцінки рівня інноваційного розвитку галузі на регіональному рівні.

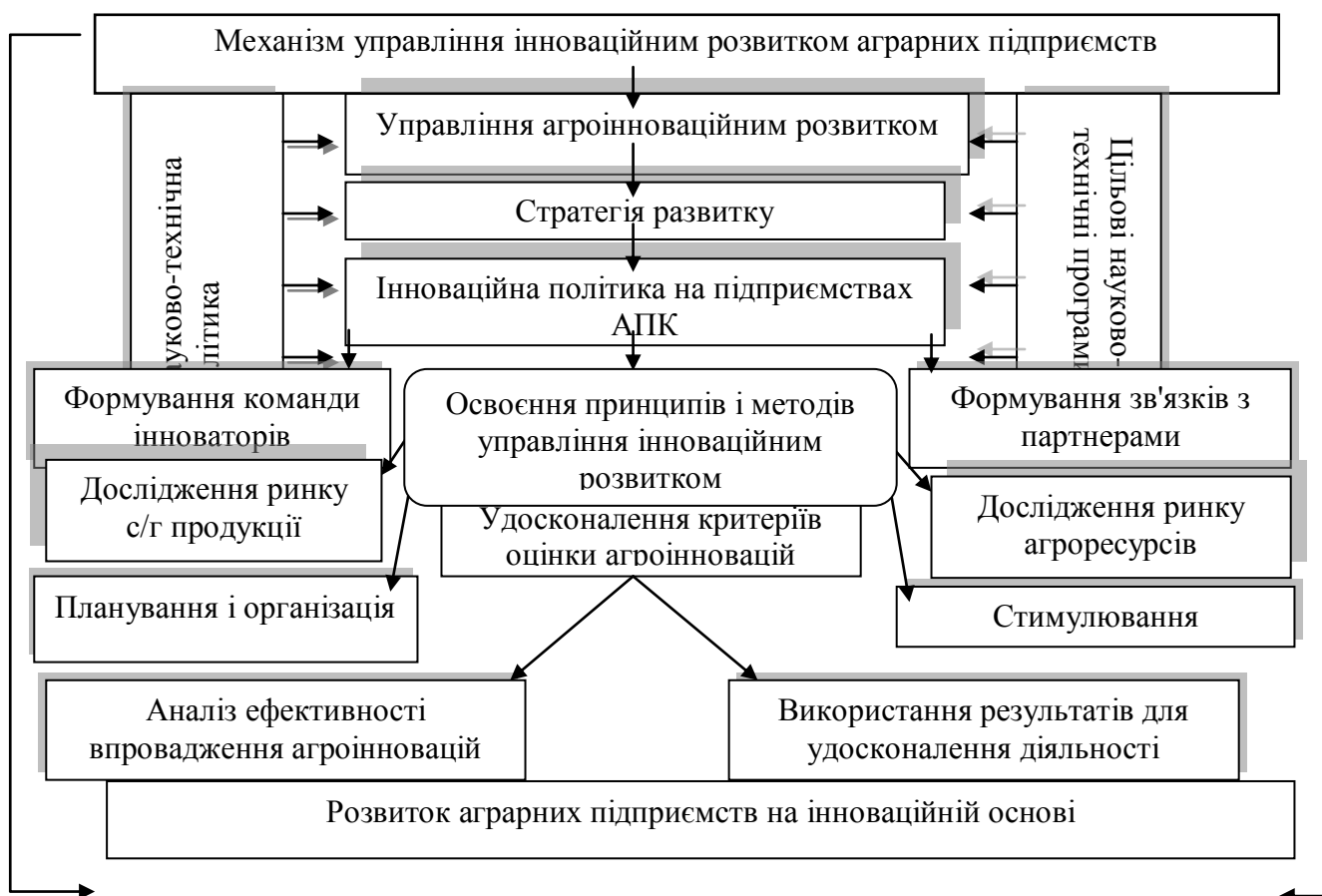

Рис. 9. Система регіонального регулювання агроінноваційних процесів

Оцінка стану розвитку інноваційної діяльності в агрогосподарстві проводилась на прикладі одного з найбільших регіонів України – Центрального економічного району, де аграрний комплекс є одним з ключових і таким що формує продовольчу безпеку регіону. В ході дослідження нами було, обґрунтовано технологічні та організаційно-економічні фактори, що впливають на інноваційну діяльність в агропромисловості. Аналіз показників технологічного та організаційно-економічного розвитку аграрного виробництва регіону, методом кореляції, дозволив визначити з них найбільш вагомі.

В економіко-математичну модель було взято показники інноваційного розвитку галузі за 2016 р. по 238 сільськогосподарських організаціях регіону. При визначенні рівня інноваційного розвитку аграрних організацій, для кожного району, рівняння регресії мало такий вигляд:

$$\Sigma = 0,263 + 7,25 * X_1 - 7,2 * X_2 + 0,03 * X_3 + 0,027 * X_4 + 0,04 * X_5 + 0,0038 * X_6,$$

де Σ – окупність витрат – характеризує результати виробничо-економічної діяльності і дає змогу оцінити інноваційність розвитку галузі, оскільки враховує діючу систему господарювання з урахуванням її модернізації за

рахунок внутрішніх і зовнішніх інвестицій, формування витрат в галузі, в тому числі на НДТР; X_1 – прибуток на 100 га сільгоспугідь, тис. грн; X_2 – кількість умовної продукції (в ум. зерні) на 1 га сільгоспугідь; X_3 – розмір державної підтримки на умовну продукцію, тис. грн; X_4 – продуктивність праці (вартість валової продукції на 1 працівника, тис. грн.; X_5 – витрати на НДТР на 1 га с/г угідь, тис. грн; X_6 – прибуток на 100 грн вартості основних засобів, тис. грн.

Рівень інноваційного розвитку галузі визначався за допомогою приватних індексів наступним чином – величина окупності витрат відноситься до даної більшої величини, досягнутої в провідних сільськогосподарських організаціях регіону. За основу були взяті аграрні підприємства Черкаської області, оскільки в даній області відзначається високий рівень інноваційного розвитку сільського господарства. При розробці прогнозу інноваційного розвитку аграрної сфери регіону в кореляційно-регресійну модель по кожному району було взято високі значення показників, досягнуті організаціями в інноваційній діяльності.

Для якісної оцінки рівня інноваційного розвитку необхідно визначити її оцінювальні критерії. Експертний метод дозволив сформулювати такі критеріальні інтервали рівня розвитку: низький – 0,10-0,40; середній – 0,41-0,70 і високий – понад 0,71. Результати оцінки інноваційного розвитку аграрного виробництва Черкаської області, за запропонованими оціночними критеріями рівня і можливостей зростання відображено в табл. 2.

Таблиця 2

Оцінка і прогноз інноваційного розвитку агросфери Черкаської області*

Сільськогосподарська зона	Інноваційний розвиток		Прогноз розвитку	
	Показник	Рівень	Показник	Рівень
Жашківський район	0,63	Середній	0,74	Високий
Звенигородський район	0,58	Середній	0,72	Високий
Канівський район	0,34	Низький	0,58	Середній
Тальнівський район	0,60	Середній	0,73	Високий
Уманський район	0,26	Низький	0,43	Середній
Христинівський район	0,32	Низький	0,59	Середній

*Джерело: розраховано автором на основі проведених розрахунків за даними Головного управління статистики в Черкаській області.

Тільки 8 з 22 районів мають високий рівень інноваційного розвитку (значення більше 0,7), 9 районів мають низький рівень (значення менше 0,4), що говорить про серйозні проблеми із застосуванням інновацій у виробництві та управлінні. У той же час, прогнозні розрахунки показали, що в організацій є можливості розвитку аграрного виробництва на інноваційній основі. Тому необхідно посилити внутрішні механізми, засновані на виявленні резервів ефективного виробництва, а також державного і приватного партнерства у сфері стимулювання інноваційної діяльності.

Одним із значних інструментів регіональної політики у сфері стимулювання інноваційного розвитку агропромислового виробництва є формування системи консультаційного обслуговування у сфері агроінновацій.

Орієнтовна система повинна включати у себе організації, пов'язані з наукою, практикою, навчанням, а також здійснювати взаємодію з ринковими організаціями агропромислового комплексу. Структура інформаційно-консультаційних служб повинна мати такий вигляд (рис. 10).

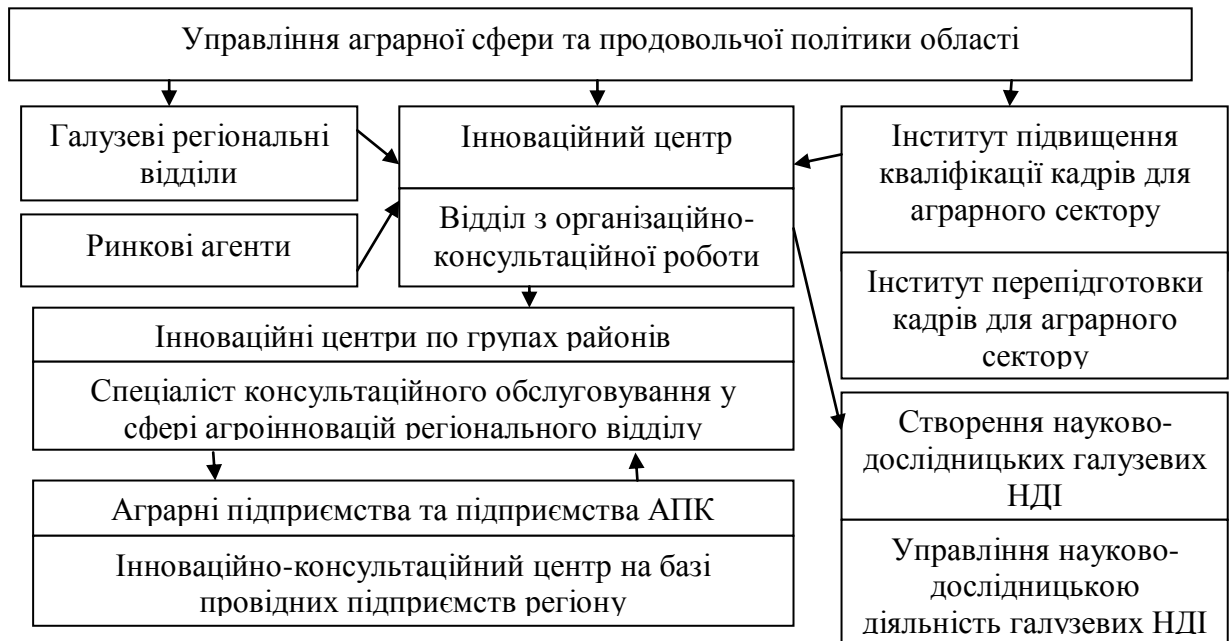

Рис. 10. Структура інформаційно-консультаційних служб

У ході проведеного дослідження, нами було розроблено основні напрями консультаційної підтримки розвитку інновацій в аграрному секторі, складено прогноз формування в Центральному економічному районі, зокрема в Черкаській області, 6 районних сільських інноваційно-консультаційних центрів з урахуванням диверсифікації діяльності сільськогосподарських організацій, їх пріоритетністю спеціалізації, з потребою кваліфікованих консультантів в кількості 35 фахівців.

Однією з форм організації інноваційної діяльності в агросфері є розвиток інноваційної інфраструктури, яка передбачає формування організацій з просування науково-технічної продукції на ринку інновацій, інформаційно-консультативне забезпечення, експертизу проектів, пропозицій і заявок, розвиток дослідно-виробничої бази, створення фінансово кредитних структур для фінансування тощо. Тому, для аграрних регіонів України реалізація власної інноваційної політики, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності агропромислового виробництва, є єдино вірним способом розвитку.

Перспектива розвитку аграрної сфери в Україні, зокрема в Черкаській області, вбачається саме у створенні кластера. Для реалізації цього проекту слід структурно об'єднати існуючі підприємницькі агро підприємства. Це повинна бути не одна велика компанія, а вибудована система на основі кооперації та створення сприятливих умов постачання, виробництва, переробки і збуту аграрної продукції. На наш погляд, оптимальним буде створення аграрного кластера на базі найбільших агро підприємств Христинівського, Уманського та

Тальнівського районів (рис. 11), розташованих досить близько один від одного, і, в безпосередній близькості, від ринків збуту. У кожному районі виділимо по дві базові організації, які є лідерами в агросфері, причому відстань між найбільш віддаленими агро підприємствами становить менше 100 км.

Рис. 11. Райони Черкаської області для створення аграрного кластеру

Проведений аналіз сильних і слабких сторін потенційного агро кластера, можливостей і загроз, що виходять з навколишнього середовища, наведено в табл. 3.

Таблиця 3

SWOT-аналіз формування агро кластера в Черкаській області*

1. Сильні сторони	2. Слабкі сторони
1.1. Налагоджене виробництво і сталий попит на регіональному ринку 1.2. Чітка взаємодія з постачальниками, покупцями та ін. 1.3. Висока якість продукції 1.4. Використання інноваційних технологій у науково-інноваційній та освітній інфраструктурі регіону 1.5. Конкурентоспроможні ціни 1.6. Гарна репутація у покупців	2.1. Нестача висококваліфікованих кадрів 2.2. Недостатній технологічний рівень розвитку галузі і зношеність основних фондів 2.3. Високі витрати через низьку ефективність використання ресурсної бази 2.4. Відставання розвитку виробництва від потреб галузі 2.5. Слабке технічне забезпечення 2.6. Відсутність сформованої системи впровадження інновацій
3. Можливості	4. Загрози
3.1. Розширення ринків збуту 3.2. Підвищення якості продукції 3.3. Підвищення рентабельності галузі 3.4. Залучення інвесторів 3.5. Впровадження і використання прогресивних агро технологій 3.6. Активна взаємодія з закордонними інвесторами 3.7. Цільова підготовка кадрів для кластера. 3.9. Межкластерна реалізація проектів	4.1. Зростання цін на технічні ресурси 4.2. Зростання конкуренції 4.3. Низька платоспроможність споживачів продукції 4.4. Недостатня державна підтримка 4.5. Нестабільна економічна ситуація 4.6. Висока ціна позикового капіталу 4.7. Неefективне функціонування кластера через відсутність досвіду роботи

Розроблений алгоритм регіонального розвитку і управління базується на проведенні економічного моніторингу і містить цілісну систему інструментів: комплексний аналіз стану аграрного сектору регіону, оцінку рівня його розвитку в регіоні, блок діагностики, який передбачає виявлення детермінант, що впливають на визначення тенденцій і перспектив розвитку аграрної сфери. Запропонований алгоритм управління розвитком агросфери передбачає послідовність перетворення інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо забезпечення виконання програм аграрного розвитку регіону.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано нове вирішення науково-прикладної проблеми теоретичного, методологічного й методичного забезпечення стратегічного управління економічного розвитку аграрного сектору у регіонах країни та практики формування та регулювання ефективного його функціонування.

1. На основі всебічного вивчення, узагальнення та критичного аналізу наукових джерел щодо теорії стратегічного управління підприємством, дозволило знайти відмінності від класичного менеджменту, що опирається на ідею попередньої побудови ідеального образу підприємства, закладеного в його місії, філософії та ідеології, системі довгочасних і середньочасових цілей, за якими йде матеріальне втілення цього образу через стратегічне планування. У новій парадигмі управління, де важлива домінанта – рухливість, на думку автора, не повинна переважати та сторона, яка досить жорстко моделює систему дій щодо досягненню ідеального стану та динаміки підприємства. Уявлення про конкурентну боротьбу в категоріях цілей, завдань і програм організації мало конструктивне, тому що підприємство постійно занурене в малопередбачуване або неочікуване зовнішнє середовище.

2. Поглиблено, конкретизовано і запропоновано авторську парадигму стратегічного управління, яка акцентує увагу на розумінні мети та повинна окреслюватися в діяльності підприємств. Вона, по своїй суті та по ступеню розвитку, повинна розглядатись як місія. Таке трактування мети дозволить широко охоплювати непередбачений перебіг подій у просторі підприємницької діяльності організації та використовувати несподівані зміни ситуації для динамічного розвитку. Так само повинна ставитися ця місія для окремих структур і елементів організації. У ній не повинно бути вимог « як робити», а тільки «що повинно бути досягнуто».

3. У результаті наукових пошуків встановлено, що практика аграрних реформ в Україні висуває необхідність у новітньому дослідженні стратегічного управління регіонального аграрного сектору яке базується на положеннях сучасної інституціональної теорії при оригінальному використанні постулатів економічної теорії. Обґрунтовано, що регіон представляє собою цілісну систему зі своєю структурою, функціями, зв'язками із зовнішнім середовищем, історією, культурою, й умовами життя населення. Він може бути

представлений сукупністю основних підсистем, до яких відносяться: системоутворююча база; системообслуговуючий комплекс; екологія; населення; інфраструктура ринку. Виходячи з цього, з точки зору системного підходу, на нашу думку, регіон – це територіальне утворення, що має чіткі адміністративні кордони та відносно самостійну соціально-економічну систему, що характеризується комплексністю, цілісністю, спеціалізацією і керованістю, забезпечуючи взаємозалежний і взаємодоповнюваний розвиток усіх сфер життєдіяльності населення в системі територіального поділу праці.

4. Визначено, що нова парадигма управління регіонального аграрного сектору не націлює на усунення виникаючих протиріч на шляху досягнення цілей методом багатокритеріальної оцінки варіантів ефективності використання для цього ресурсів, але розглядає виникаючі протиріччя як можливу умову для розвитку організації на новому рівні. У цьому полягає відмінність нової парадигми управління регіонального аграрного сектору від тої, що має сьогодні загальне визнання.

5. Обґрунтовано теоретичні засади стратегічного управління на основі використання форсайту, який є необхідним інструментом, що дозволяє: на відміну від традиційної системи стратегічного планування, форсайт орієнтований на формування у економічній системі стійкості до зовнішніх загроз, їх передбаченні, ранньому виявленні та швидкому відновленні після кризи. Методичні підходи, пропонується для впровадженні у роботу органів місцевого самоврядування та регіональної ланки державного управління для створення системи підтримки прийняття рішень із стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіону та окремих галузей його економіки. Така методика, орієнтована на стимулювання збору даних, забезпечення інформаційного обміну між організаціями, роботи «на випередження» негативної ситуації на всіх рівнях управління, дозволяє розв'язувати задачі стратегічного управління в умовах невизначеності, структурних перетворень та суспільно-політичних змін. Форсайтний підхід дає можливість окреслення перспектив для довгострокового прогнозу, врахувати вплив різних груп економічних чинників, раціонально деталізувати дослідження та передбачити уточнення результатів прогнозу.

6. Розроблено методологічні основи стратегічне планування економічного розвитку регіону – це процес розробки стратегічного плану шляхом формулювання цілей і критеріїв управління, аналізу проблем і середовища визначення стратегічних ідей і конкурентних переваг, вибору сценаріїв і базових стратегій розвитку. Необхідною умовою наукового обґрунтування стратегічного планування економічного розвитку регіону є знання внутрішніх закономірностей його розвитку. Поєднання цих знань із результатами аналізу стартових умов та оцінка зовнішнього середовища створюють основу для формування науково-обґрунтованої стратегії його економічного розвитку.

7. Моніторинг сучасного стану та регіональних особливостей функціонування й тенденції економічного розвитку аграрного сектору дозволив виокремити основні групи ресурсів: земельними; матеріально-технічними; фінансовими; трудовими. На основі проведеного аналізу виявлені проблеми й

обмеження економічного розвитку, породжувані в першу чергу необхідністю збереження унікальної екосистеми країни. Ці проблеми за останнє десятиліття загострилися, оскільки в умовах економічної кризи різко скоротилося фінансування на всіх рівнях управління господарської діяльності.

8. Обґрунтовано систему моніторингу регіонального аграрного сектору шляхом застосування інтегрованого програмного середовища SAS Enterprise Miner та кластерного аналізу за методом k-середніх в розрізі наступних групувальних ознак: що враховує чутливість економіки регіону до притоку інвестицій, рівень та динаміка соціально-економічного розвитку, напрям розвитку сільського господарства. На відміну від методу статистичних групувань, застосування кластерного аналізу дозволяє виділити у багатовимірних даних (використано базу даних із 40 статистичних показників соціально-економічного розвитку регіонів України за 2001-2016 рр.) однорідні підмножини таким чином, щоб об'єкти всередині них були об'єкти, «близькі» за групувальними ознаками. Перевагою використання цього методу у стратегічному управлінні є те, що альтернативи управлінського рішення сформовані на основі такого аналізу ґрунтуються не на двох-трьох факторах, визначених експертами або особою, що приймає рішення, а на значно більшій кількості факторів, а також завдяки специфіці своїх алгоритмів дозволяє визначити значимість окремих факторів.

9. Розроблено сценарно-ймовірнісна модель економічного розвитку регіонального аграрного сектору, яка дозволяє визначити пріоритетні напрями на довгострокову перспективу, за потреби скоригувати напрямок розвитку, урахувавши різні сценарії розвитку подій щодо зміни пріоритетів на макрорівні в умовах невизначеностей та ризиків.

10. Розроблено практичні рекомендації для визначення економічного розвитку регіональної аграрної сфери на перспективу. А саме, доцільно застосовувати комбіновані методики для прогнозування стратегії розвитку окремих галузей та економіки регіону, в тому числі і за використання сценарного підходу, який дозволяє формувати гнучкі стратегічні рішення, розробляти стратегію розвитку досліджуваної системи, передбачаючи альтернативні варіанти розвитку подій, навіть у випадках, коли спрогнозувати розвиток соціально-економічних процесів виключно на основі ретроспективних спостережень не можливо. Крім цього, доцільно застосовувати сценарний підхід і при розробці стратегій соціально-економічного розвитку районів та міст за участі територіальних громад, обґрунтуванні альтернативних шляхів розвитку в майбутньому, тощо.

11. В якості оптимізації стратегічного управління економічним розвитком регіонального аграрного сектору, запропоновано концептуальні підходи до формування стратегії розвитку його галузей і сфер на основі когнітивних сценаріїв збалансування попиту та пропозиції на аграрному ринку, ймовірнісного моделювання, що дозволяє регіонам виявляти «точки зростання», оптимізувати галузеві структури економіки, підвищувати якість та ефективність розроблених і впроваджуваних сценаріїв та стратегій розвитку агропромислового виробництва регіону. Формування інтегрованих структур

різного типу, сприяння розвитку кооперації й інтеграції в агропромисловому виробництві, тим самим сприяючи одержанню сталого синергетичного ефекту від кластерної організації агропромислового виробництва за умов децентралізації, запропоновано здійснювати на основі заходів регіону як основного осередку реформ та управління ними.

12. Розроблено стратегію розвитку аграрного сектору Черкаського регіону, яка ґрунтується на прийнятті ефективних управлінських рішень, з врахуванням системного підходу та системного аналізу зовнішніх і внутрішніх факторів, що прямо або опосередковано впливають на стан аграрного сектору. Особливістю даної стратегії є те, що вона передбачає формування та розвиток інтегрованих інноваційних структур, зокрема: агротехнопарків, науково-освітніх центрів; навчально-наукових-виробничих комплексів; центрів моніторингу соціально-трудоваї сфери; інформаційно-консультаційних центрів тощо. Теоретико-прикладним аспектом дослідження є розроблена модель механізму реалізації стратегічних напрямів розвитку аграрного сектору, яка може реалізуватися за умови дотримання програмних дій щодо практичного впровадження інновацій у місцеві та регіональні стратегії та плани розвитку.

13. Обґрунтовано методологічні підходи до підвищення ефективності економічного розвитку через процес стратегічного управління як комплекс послідовних заходів із застосування апарату системного аналізу, аналізу часових рядів та data-mining, що забезпечить визначення додаткових резервів активізації економічного розвитку регіонального аграрного сектору з метою визначення найвагоміших чинників і умов розвитку інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві, а також оцінки ступеня їх впливу.

14. Встановлено, що формування системи консультаційного обслуговування у сфері агроінновацій є одним із важливих інструментів регіональної політики щодо стимулювання інноваційного розвитку агропромислового виробництва. Орієнтовна система повинна включати у себе організації, пов'язані з наукою, практикою, навчанням, а також здійснювати взаємодію з ринковими організаціями агропромислового комплексу.

15. Однією з форм організації інноваційної діяльності в агросфері є розвиток інноваційної інфраструктури, яка передбачає формування організацій з просування науково-технічної продукції на ринку інновацій, інформаційно-консультаційне забезпечення, експертизу проектів, пропозицій і заявок, розвиток дослідно-виробничої бази, створення фінансово кредитних структур для фінансування тощо. Тому, для аграрних регіонів України реалізація власної інноваційної політики, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності агропромислового виробництва, є єдино вірним способом розвитку.

16. Розроблено алгоритм регіонального розвитку і управління, який базується на проведенні економічного моніторингу і містить цілісну систему інструментів: комплексний аналіз стану аграрного сектору регіону, оцінку рівня його розвитку в регіоні, блок діагностики, який передбачає виявлення детермінант, що впливають на визначення тенденцій і перспектив розвитку аграрної сфери. Запропонований алгоритм управління розвитком агросфери передбачає послідовність перетворення інформації для прийняття

обґрунтованих управлінських рішень щодо забезпечення виконання програм аграрного розвитку регіону.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Петренко Н.О. Формування мотивації праці в аграрних підприємствах. Монографія / А.Ф. Бурик, Н.О. Петренко. – Умань: «СПД Сочинський», 2009. – 179с. (*особистий внесок: проаналізовано системи мотивації в аграрних підприємствах; розроблені заходи покращення мотивації праці – 7,3 д.а.*).
2. Петренко Н.О. Стратегічне управління економічним розвитком аграрного сектору регіонів України: теорія, методологія, практика: монографія / Н.О. Петренко. – Умань: «Сочинський М.М.», 2017. 542 с. (25,57 д.а)
3. Петренко Н.О. Логістичний підхід до системи управління проектами / Н.О. Петренко // Менеджмент ХХІ століття: проблеми і перспективи: колективна монографія, присвяч. 170-річчю заснування Уманського НУС. / УНУС. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2014 – С.140–145. (*особистий внесок: Розділ 2. проаналізовано логістичні підходи та особливості управління сучасними проектами – 0,2 д.а.*).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

4. Kustrich L.A. Communication competence as a component of effective management / L.A. Kustrich, N.A. Petrenko, British Journal of Science, Education and Culture. – № 1(5). – January-June, 2014 London University Press, London – 2014. – P. 364–369. (*contribution of the author: types of communications in the management system – 0,2 д.а.*).
5. Petrenko N.A. Peculiarities of managing project and investment risks / N.A. Petrenko, N.O. Verniuk, L.A. Kustrich // British Journal of Science, Education and Culture. – № 1(7). – January-June, 2015. VOLUME III. London University Press, London – 2015. – P. 226–234. (*contribution of the author: main problems of managing project and investment risks are studied: impact of industrial, financial and market risks on productive activities of agricultural enterprises is analyzed, evaluation of price risks carried out – 0,33 д.а.*).
6. Petrenko N.A. Forming the system of competitiveness management of the enterprise / N.A. Petrenko, N.O. Verniuk, L.A. Kustrich // Harvard Journal of Fundamental and Applied Studies, 2015, № 1. (7) (January – June). Volume VII. «Harvard University Press», 2015. – P. 478 – 483. (*contribution of the author: assessment of enterprise management system – 0,21 д.а.*).

Статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

7. Kozhukhivska R., Parubok N., Petrenko N., Podzihun S., Udovenko I. (2017). Methods of assessment of efficiency of creating regional innovative clusters for dynamic development of economics / Investment Management and Financial Innovations, № 3(2). Vol.14. 302–312. (*contribution of the author: considers the methods of quantitative evaluation of clusters performance based on the analysis of*

effects of reducing transaction expenses, capital value, marketing expenses, innovation diffusion and employment of infrastructure in common– 0,17 д.а.). **(включено до 2 наукометричних баз VciVerseScopus, IndexCopernicus).**

8. Петренко Н. О. Розроблення регіональних механізмів стратегічного планування розвитку територій: теоретичний аспект / Н. О. Петренко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». — Одеса. — 2017. — № 26. — С. 14–18. (0,17 д.а.). **(включено до наукометричної бази IndexCopernicus).**

9. Петренко Н. О. Соціально-економічне прогнозування та оцінка маркетингового потенціалу аграрної сфери регіонів України / Н. О. Петренко // Науковий економічний журнал «Інтелект XXI». — 2017. — Вип. 5. — К.: Видавничий дім «Гельветика» — С. 58-63 (0,21 д.а.). **(включено до наукометричної бази IndexCopernicus).**

10. Петренко Н. О. Інноваційні орієнтири стратегічного розвитку аграрного сектору України / Н. О. Петренко // Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор» —Херсон: Міжнародний університет бізнесу і права. —2017. — Вип. 2(41). — С. 89–94 (0,2 д.а.). **(включено до 2 наукометричних баз: НБУ ім. В.В. Вернадського, IndexCopernicus).**

11. Петренко Н. О. Соціально-економічний механізм інноваційного розвитку аграрного сектору України: практичний аспект/ Н. О. Петренко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». —ДВНЗ УЖНУ. — 2017. —Вип. 15. — С. 76–81 (0,21 д.а.). **(включено до 2 наукометричних баз: IndexCopernicus, НБУ ім. В.В. Вернадського).**

12. Петренко Н. О. Методологічні елементи стратегічного управління підприємствами аграрного сектору України / Н. О. Петренко //Науково-практичний журнал «Агросвіт». — 2017 — Вип. № 19. — С. 30–36. (0,2 д.а.). **(включено до 3 наукометричних баз: IndexCopernicus, SIS, GoogleScholar).**

13. Петренко Н. О. Методика реалізації агроінноваційної політики як об'єкта стратегічного управління / Н. О. Петренко // Міжнародний науково-практичний журнал «Економіка та держава». — Сер. Економічна наука. — Вип. № 10. С. 37–41. (0,17 д.а.) **(включено до 3 наукометричних баз:IndexCopernicus, SIS, GoogleScholar).**

14. Петренко Н. О. Концептуальні підходи стратегічного управління регіоном на основі використання просторово локалізованих аграрних економічних систем / Н. О. Петренко // Науковий журнал «Бізнес Інформ»: науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України. — Харків, 2017.— Вип. 10/2017. — С. 119–126 (0,29 д.а.). **(включено до 19 наукометричних баз, зокрема: UlrichswebGlobalSerialsDirectory, ResearchPapersinEconomics, RePEc, IndexCopernicus, DirectoryofOpen Access Journals, AcademicJournalsDatabase).**

15. Петренко Н. О. Прогнозування як елемент підвищення якості управління розвитком аграрного сектору / Н. О. Петренко // Інформаційно-аналітичний журнал «Економіка. Фінанси. Право». Серія: «Економіка— Вип. №

11'2017 – С. 36–43. (0,29 д.а.). *(включено до наукометричної бази IndexCopernicus).*

16. Петренко Н. О. Стратегічний моніторинг регіонального аграрного сектору: внутрішня детермінізація розвитку // Науково-аналітичний журнал «Фінансові послуги». 2017. Вип.4. С. 20–26 (0,25 д.а.). *(включено до 3 наукометричних баз: IndexCopernicus, SIS, GoogleScholar).*

17. Петренко Н.О. Удосконалення системи комплексного аналізу використання трудових ресурсів в аграрній сфері на регіональному рівні // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2017. Вип. 27. С. 79 – 86. (0,2 д.а.). *(включено до 2 наукометричних баз: IndexCopernicus, НБУ ім. В.В. Вернадського).*

Статті у наукових фахових виданнях України:

18. Петренко Н.О. Управління інвестиційними проектами в АПК / Н.О. Петренко // Зб. наук. праць Поділ. держ. агротех. уні-ту. –Камянець-Подільський. – 2009. – Вип. 17. – С. 283 – 286. (0,13 д.а.).

19. Петренко Н.О. Сучасні проблеми мотивації праці та якості життя аграрних працівників / Н.О. Петренко, О.П. Василенко // Зб. наук. праць Зрівноважений розвиток регіонів в умовах глобалізації. – Житомир, 2010.– С. 38 – 40. *(особистий внесок: проаналізовано основні проблеми мотивації праці в аграрних підприємствах – 0,08 д.а.).*

20. Петренко Н.О. Концепція логістики в системі управління проектами / Н.О. Петренко // Вісник ХНТУСГ ім. Петра Василенка. –Харків, 2010. – Вип. 97.–С. 252–257. (0,21 д.а.).

21. Петренко Н.О. Сучасні системи управління проектно-інвестиційними ризиками в АПК / Н.О. Петренко // Вісник Сумського національного аграрного університету, 2010. – Вип. 6/2, (42) – С. 124–130. (0,25 д.а.).

22. Петренко Н.О. Теоретико-методологічні основи антикризового управління в аграрній сфері / Н.О. Петренко // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. В.А. Рульєва. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2010. – №1 (9). –С. 244–248.(0,17 д.а.).

23. Петренко Н. О. Інноваційні підходи щодо стратегічного управління України/ Н. О. Петренко // Щоквартальний науково-виробничий журнал «Економічна та продовольча безпека України»: ОНАХТ. – Одеса, – 2016. – том 4. – вип. 3. – вересень 2016. – С. 55 – 63. (0,33 д.а.).

24. Петренко Н.О. Управління стратегічним розвитком на основі використання інноваційних форм фінансової оцінки господарської діяльності / Н.О. Петренко // [Електронне фахове видання] «Глобальні та національні проблеми економіки». – 2017. – Вип. № 18. Режим доступу до статті: <http://global-national.in.ua/issue-18-2017>. (0,17 д.а.).

25. Петренко Н.О. Інноваційні аспекти формування інвестиційної політики стратегічного розвитку сільськогосподарських підприємств / Н.О.Петренко // Науково-практичний журнал «Інвестиції: практика та досвід». – 2017.№1 (9). С. 38–46. (0,33 д.а.).

26. Петренко Н. О. Стратегічне планування як фактор регіонального розвитку / Н. О. Петренко // Науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії» Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. –Одеса. –2017. – Вип. 20. – С. 71–77. (0,25 д.а.)

27. Петренко Н. О. Стратегічне управління трудовими ресурсами в аграрному секторі України/ Н. О. Петренко / Економічна та продовольча безпека. Том 4 вип. 4 – Одеса : ОНАХТ, 2016. – С. 53-61. (0,33 д.а.)

28. Петренко Н. О. Теоретичні основи регіонального стратегічного планування як основа соціально-економічного розвитку територій України / / Економічна та продовольча безпека. Том 5 вип. 1 – Одеса : ОНАХТ, 2017. – С. 25-32. (0,29 д.а.)

29. Петренко Н. О. Сутність і зміст стратегічного управління/ Н. О. Петренко // Регіональна бізнес-економіка та управління. Науковий, виробничо-практичний журнал. – ПВНЗ «Вінницький фінансово-економічний університет», 2017. – Вип. 4(56). – С. 25–33. (0,33 д.а.)

30. Петренко Н. О. Стратегічний аналіз в системі управління регіонального аграрного сектору/ Н. О. Петренко // Регіональна бізнес-економіка та управління. Науковий, виробничо-практичний журнал. – Вип. 3(55). – ПВНЗ «Вінницький фінансово-економічний університет», 2017. – С. 119–126. (0,29 д.а.)

31. Петренко Н. О. Оцінка кластерного потенціалу аграрної сфери на регіональному рівні / Н. О. Петренко // Збірник наукових праць «Проблеми системного підходу в економіці»: НАУ. – Київ, 2017. –Вип. 5(61) / 2017 – С. 148 – 157. (0,29 д.а.)

32. Петренко Н. О. Принципи регіонального стратегічного планування і прогнозування розвитку аграрного сектору економіки/ Н. О. Петренко // «Економічний вісник ЗДІА». – Вип. 5 (11) 2017. – ДВНЗ ЗДІА, 2017. – С. 85 – 91. (0,25 д.а.)

33. Петренко Н.О.Розвиток системи державного інвестування аграрного сектору за умов відкритої комунікативної економіки // Вісник КНУТД. Серія «Економічні науки». Вип. 5 (115). С. 87–99. (0,5 д.а.)

34. Петренко Н. О. Регіональні особливості формування і використання трудових ресурсів в аграрному секторі України / Н. О. Петренко // [Електронне фахове видання] «Інфраструктура ринку».– Одеса. – 2017. – Вип. 10.– С. 3–8.– Режим доступу до статті:http://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/60854/1/Pakhnenko_Gluboka.pdf (0,21 д.а.).

Матеріали конференцій:

35. Петренко Н.О. Теоретичні аспекти управління проектними ризиками в АПК: «Економіка України: макроекономічні проблеми розвитку»: Матеріали Всеукраїнської наук. конф. молодих вчених, 8 – 10 лютого 2010 р. Уманський національний університет садівництва. Редкол.: А.Ф. Головчук (відп. ред.) та інші. – Умань, 2010. – С. 135–137. (0,08 д.а.).

36. Петренко Н.О. Удосконалення мотиваційного менеджменту в аграрних підприємствах «Актуальні проблеми економіки та менеджменту: теоретичні і практичні аспекти»: Матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., 3 – 5 червня 2010. – Хмельницький, 2010. – Вип. 3, Т.2 (152). С. 51–54. (0,08 д.а.).

37. Петренко Н.О. Сучасні проблеми мотивації праці та якості життя аграрних працівників «Зрівноважений розвиток регіонів в умовах глобалізації»: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. 15 – 17 квітня 2010 – Житомир: ПП «Рута», 2010. – С. 38–40.

38. Петренко Н.О. Матеріальні ресурси в системі управління підприємствами «Менеджмент XXI століття: проблеми і перспективи»: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. до 35-річчя створення економічного факультету, 7 листопада 2011 р. Уманський національний університет садівництва / Редкол.: А.Ф. Головчук (відп. ред.). – Уманський НУС: Редакційно-видавничий відділ, 2011. – С. 36–39. (0,21 д.а.).

39. Петренко Н.О. Поняття логістики в контексті управління проектами. «Економіка України: макроекономічні проблеми розвитку»: Матеріали Всеукраїнської наук. конф. молодих вчених, 15 березня 2012 р. Уманський національний університет садівництва. Редкол.: А.Ф. Головчук (відп. ред.) та інші. – 2012, Умань. – С. 208–209. (0,08 д.а.).

40. Петренко Н.О. Вплив ризик-менеджменту на інвестиційну привабливість підприємства «Менеджмент XXI століття: проблеми і перспективи»: Матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф., присвяченої 35 річниці створення кафедри менеджменту, 7 листопада 2013. – Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. – С. 46–49. (0,13 д.а.).

41. Петренко Н.О. Особливості формування активної кадрової політики підприємств «Актуальні питання сучасної аграрної науки»: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 листопада 2013. / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.). – К.: ЗАТ «НІЧЛАВА, 2013. С. 284–286. (0,08 д.а.).

42. Петренко Н.А. Особенности управления проектно-инвестиционными рисками / Петренко Н.А., Кустрич Л.А. «Современные технологии управления»: Материалы Междун. науч. конф. 14 – 15 июля 2014 р., Москва [Электронный ресурс] / под ред. проф. А.Я. Кибанова. – Электрон. текст. дан. (1 файл 16,6 Мб). – Киров: МЦНИП, 2014. С.1818-1831. Режим доступа до статті: https://books.google.com.ua/books?id=yZvVBQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (личный вклад: предложены мероприятия по усовершенствованию управления рисками в аграрных предприятиях) (0,54 д.а.).

43. Петренко Н.О. Логистика в системе управления проектами. «Современные технологии управления»: Материалы Междун. науч. конф. 14–15 июля 2014, Москва, [Электронный ресурс] / под ред. проф. А.Я. Кибанова. – Электрон. текст. дан. (1 файл 16,6 Мб). – Киров: МЦНИП, 2014. С.213 – 221. Режим доступа до статті: https://books.google.com.ua/books?id=yZvVBQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (0,33 д.а.).

44. Петренко Н.О. Удосконалення управління трудовими ресурсами в сільськогосподарських підприємствах «Економіка України: макроекономічні проблеми розвитку»: Матеріали Всеукраїнської наук. конф. молодих вчених, приуроченої 140-й річниці від дня народження видатного ученого П.Г. Шитта, 6 травня 2015 р. Уманський національний університет садівництва / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.). – Уманський НУС: Редакційно-видавничий відділ, 2015. – С. 245–248. (0,26 д.а.).

45. Петренко Н.О. Мотивація зайнятості жінок на ринку праці «Менеджмент ХХІ століття: проблеми і перспективи»: Матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф., 5-6 листопада 2015. – Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2015. – С. 135–138. (0,13 д.а.).

46. Петренко Н.О. Особливості впровадження логістичних підходів у виробництво «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин: Матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. –21 – 22 квітня 2016р. м. Умань Ч.2. – Умань: «Сочінський М.М.». – 2016. – С. 53–55. (0,08 д.а.).

47. Петренко Н.О. Теоретичні аспекти управління логістичними системами в проектах розвитку ланцюгів постачань. «Менеджмент ХХІ століття: проблеми і перспективи»: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. 17 листопада 2016 р. Уманського НУС. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2016.– С. 86–89. (0,13 д.а.).

48. Петренко Н.О. Логістичний аудит та етапи його проведення «Логістичні аспекти управління зовнішньоекономічною діяльністю»: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., 17-18 листопада 2016 р. м. Умань, / редкол. Школьник О. О. (відп. ред.) та ін. – Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2016.– С. 86–89. (0,13 д.а.).

49. Петренко Н.О. Формування регіональної системи стратегічного управління аграрного сектору «Сучасні аспекти розвитку фінансових процесів та інноваційних технологій»: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 25 – 26 серпня 2017, м. Київ. К.: Аналітичний центр «Нова економіка», 2017. – С. 52 – 54. (0,1 д.а.).

50. Петренко Н.О. Розвиток нової парадигми управління в економічній сфері «Моделювання та прогнозування соціально-економічного міжнародного співробітництва»: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 1 – 2 вересня 2017, м. Київ. – Київ : Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2017.– С. 69 – 72. (0,1 д.а.).

51. Петренко Н.О. Методи стратегічного аналізу розвитку регіональних соціально-економічних систем аграрного сектору «Економіка, фінанси та управління: оцінка та перспективи розвитку»: Матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф. 8 вересня 2017, м. Полтава. – Полтава: ЦФУНД, 2017. – С. 54 – 58. (0,1 д.а.).

52. Петренко Н.О. Теоретичні засади регіонального стратегічного управління «Стабільність національної економіки: проблеми та шляхи забезпечення»: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 22 – 23 вересня 2017, м. Дніпро. – Дніпро: НО «Перспектива», 2017. – С. 55 – 59.(0,1 д.а.).

53. Петренко Н.О. Регіональна стратегія розвитку аграрного сектору. «Економічне зростання: Стратегія, напрями і пріоритети»: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 22 – 23 вересня 2017, м. Запоріжжя. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2017. – С. 40 – 43. (0,1 д.а.).

54. Петренко Н.О. Методичні підходи до вибору регіональної стратегії розвитку. «Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств»: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 29 – 30 вересня 2017, м. Хмельницький. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 39 – 41. (0,1 д.а.).

55. Петренко Н.О. Пріоритети розвитку стратегічного управління регіонального аграрного сектору. Стратегічні орієнтири розвитку економіки України: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 6 – 7 жовтня 2017, м. Одеса. – 2017. – С. 98 – 101. (0,1 д.а.).

56. Петренко Н.О. Деякі аспекти методологічних засад регіонального стратегічного управління. Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю: Матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф. 26 жовтня 2017, м. Полтава. – 2017. – С. 54 – 56. (0,08 д.а.).

57. Петренко Н.О. Концептуальні підходи стратегічного управління до прийняття стратегічних рішень. «Економічні перспективи підприємництва в Україні»: Матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 26 – 27 жовтня 2017, м. Ірпінь. – 2017. – С. 58 – 62. (0,1 д.а.).

Публікації в інших виданнях:

58. Петренко Н.О. Логістика в АПК: Навчальний посібник / Петренко Н.О., Бурлай О.Л., Кустрич Л.О., Харенко А.О. – Умань: УВПІ, 2006. – 170с. (*особистий внесок: проаналізовано застосування функціональних областей логістики в аграрних підприємствах – 2,5 д.а.*)

59. Петренко Н.О. Управління проектами: навчальний посібник / Н.О. Петренко, Л.О. Кустрич, М.О. Гоменюк. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 244 с. (*особистий внесок: обґрунтовано теоретико-методологічні основи управління проектами – 4,3 д.а.*)

60. Петренко Н.А. Логистика в АПК. Учебное пособие / Петренко Н.А., Кустрич Л.А., Транченко Л.В., Транченко А.М. – Германия. : OmniScriptumGmbH&Co/ KG, 2017. – 177 с. (*особистий внесок: систематизовано складську та транспортну документацію – 3,3 д.а.*)

АНОТАЦІЯ

Петренко Н.О. Стратегічне управління економічним розвитком аграрного сектору регіонів України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, 2018.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій зі стратегічного управління економічним розвитком

аграрного сектору регіонів України.

У результаті дослідження встановлено, що активний розвиток регіональної науки в останні десятиліття був викликаний низкою факторів економічного і політичного характеру. До економічних чинників можна віднести зростання ролі регіональних аспектів розвитку економіки, а також значні зміни в господарській діяльності внаслідок науково-технічної революції – поява принципово нових технологій практично в усіх галузях матеріального виробництва, освоєння нових джерел енергії, інформатизація виробничих процесів і економіки в цілому.

Визначено, що об'єктом стратегічного управління в сучасних умовах стає регіон, який представляє собою складну і відкриту соціально-економічну систему, підсистеми якої пов'язані спільною метою – створення сприятливих економічних, соціальних, екологічних умов підвищення якості життя населення, з одного боку, зміцнення і розвитку економіки країни, на основі комплексного розвитку регіонального господарства, що функціонує у взаємозв'язку з усією економікою України – з іншого.

Виконано кластерний аналіз за методом k-середніх в розрізі наступних групувальних ознак: чутливість економіки регіону до притоку інвестицій, рівень та динаміка соціально-економічного розвитку, напрямок розвитку сільського господарства. Проведений аналіз показав, що група, для якої характерні найбільш позитивні тенденції щодо розвитку, складається з регіонів, у галузевій структурі яких провідне місце належить сільському господарству, яке розвивається поряд з іншими сферами агропромислового комплексу

Розроблений алгоритм регіонального розвитку і управління базується на проведенні економічного моніторингу і містить цілісну систему інструментів: комплексний аналіз стану аграрного сектору регіону, оцінку рівня його розвитку в регіоні, блок діагностики, який передбачає виявлення детермінант, що впливають на визначення тенденцій і перспектив розвитку аграрної сфери. Запропонований алгоритм управління розвитком агросфери передбачає послідовність перетворення інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо забезпечення виконання програм аграрного розвитку регіону.

Ключові слова: стратегічне управління, соціально-економічний розвиток, методи адаптації, кластерний аналіз, інноваційні напрями, алгоритм регіонального розвитку, аграрний розвиток регіону, консультаційне обслуговування.

АННОТАЦІЯ

Петренко Н.А. Стратегическое управление экономическим развитием аграрного сектора регионов Украины. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.05 – развитие производительных сил и региональная экономика. – Одесская национальная академия пищевых технологий, Одесса, 2018.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методологических основ и практических рекомендаций по стратегическому управлению экономическим развитием аграрного сектора регионов Украины.

В результате выявлено, что активное развитие региональной науки в последние десятилетия был вызван рядом факторов экономического и политического характера. К экономическим факторам можно отнести рост роли региональных аспектов развития экономики, а также значительные изменения в хозяйственной деятельности вследствие научно-технической революции - появление принципиально новых технологий практически во всех отраслях материального производства, освоение новых источников энергии, информатизация производственных процессов и экономики в целом.

Доказано, что различия систем управления на уровне фирм и регионов обусловлены составом, структурой, количеством и характеристикой социальных ресурсов, используемых в них, которые по сути являются объектом и предметом управленческой деятельности.

Определено, что стратегический анализ выступает важнейшим этапом управленческой деятельности при выработке эффективной стратегии, которая определяется следующими моментами: правильность обоснования и выбора долгосрочных целей развития региона; глубокое понимание закономерностей и особенностей функционирования и развития внешней и окружающей среды; подробная и реальная оценка собственных ресурсов и возможностей развития региона.

Доказано, что в регионально социально-эколого-экономической системой следует понимать территорию, на которой социально-экономическое развитие должно быть адаптировано к жестким ограничениям экосистемы формированием специального эколого-экономического механизма, реализующего экологически ориентированную стратегию развития.

Обосновано, что современное состояние стратегического управления должен быть комплексной, целевой системой управления, которая предполагает выработку способов и методов адаптации объекта управления к постоянным изменениям как в самом объекте, так и во внешнем, по отношению к нему, среде. Другими словами, стратегическое управление имеет рассматривать любой объект как «открытую» систему.

Определено, что объектом стратегического управления в современных условиях становится регион, представляющий собой сложную и открытую социально-экономическую систему, подсистемы которой связаны общей целью - создание благоприятных экономических, социальных, экологических условий повышения качества жизни населения, с одной стороны, укрепления и развития экономики страны на основе комплексного развития регионального хозяйства, функционирует во взаимосвязи со всей экономикой Украины - с другой.

Выполнен кластерный анализ по методу k-средних в разрезе следующих группирующих признаков: чувствительность экономики региона к притоку инвестиций, уровень и динамика социально-экономического развития, направление развития сельского хозяйства. Проведенный анализ показал, что группа, для которой характерны самые положительные тенденции развития,

состоит из регионов, в отраслевой структуре которых ведущее место принадлежит сельскому хозяйству, которое развивается наряду с другими сферами агропромышленного комплекса

В результате исследования выявлено, что факторы, которые влияют на развитие социально-экономической системы региона необходимо рассматривать не только с точки зрения общей характеристики отдельного фактора, но и в контексте конкретной системы и ее целевого направления.

В ходе проведенного исследования выделены инновационные направления стратегического развития аграрного сектора. Установлено, что инновации следует внедрять по направлениям - от повышения технического уровня и изменения объема и структуры производства к улучшению его организации, рационализации труда и совершенствованию управления. Установлено, что формирование системы консультационного обслуживания в сфере агроинноваций является одним из важных инструментов региональной политики по стимулированию инновационного развития агропромышленного производства.

Разработанный алгоритм регионального развития и управления базируется на проведении экономического мониторинга и содержит целостную систему инструментов: комплексный анализ состояния аграрного сектора региона, оценку уровня его развития в регионе, блок диагностики, предусматривающий выявление детерминант, влияющих на определение тенденций и перспектив развития аграрной сферы. Предложенный алгоритм управления развитием агросферы предусматривает последовательность преобразования информации для принятия обоснованных управленческих решений по обеспечению выполнения программ аграрного развития региона.

Ключевые слова: стратегическое управление, социально-экономическое развитие, методы адаптации, кластерный анализ, инновационные направления, алгоритм регионального развития, аграрное развитие региона, консультационное обслуживание.

ABSTRACT

O. Pertrenko. Strategic management of economic development of agrarian sector of Ukraine's regions. – Qualifying scientific work. Manuscript copyright.

Thesis for a Doctor of Economics degree on the specialty 08.00.05 – development of productive forces and regional economics. – Odessa National Academy of Food Technologies, Odessa, 2018.

The dissertation is dedicated to the development of theoretical and methodological principles and practical recommendations for strategic management of economic development of the agrarian sector of Ukraine's regions.

The study discovers the active development of regional science in recent decades to be caused by a number of factors of economic and political nature. Economic factors include the growth of the role of regional aspects of economic development, as well as significant changes in economic activity as a result of the scientific and technological revolution – the emergence of fundamentally new technologies in virtually all areas of material production, the development of new

energy sources, the informatization of production processes and the economy as a whole.

The object of strategic management in the present conditions is determined to be a region that represents a complex and open socio-economic system, the subsystems of which are connected by the common goal: creation of favorable economic, social and environmental conditions for improving the quality of life of the population on the one hand, and strengthening and development of the country's economy on the basis of a comprehensive development of a regional economy functioning in conjunction with the entire economy of Ukraine – on the other.

The presented regional development and management algorithm is based on conducting of economic monitoring and contains an integrated system of instruments: a comprehensive analysis of the state of the agrarian sector of the region, an assessment of its level of development in the region, a diagnostic unit that involves identifying determinants that influence the identification of trends and prospects for the development of the agrarian area. The proposed algorithm for managing the development of the agriculture involves the sequence of information transformation for making reasonable management decisions on ensuring the implementation of agrarian development programs in the region.

Key words: strategic management, socio-economic development, adaptation methods, cluster analysis, innovative directions, regional development algorithm, agrarian development of the region, consulting services.

Підписано до друку 18.04.2018 р. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman». Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 0,9. Зам. № 535. Наклад 100 прим.

Надруковано з готових оригінал-макетів
ФОП Попова Н.М., м. Одеса, вул. Палубна, 9/4. Тел. 777-80-61